

TRIBUNA

ŠTUDENTSKI LIST TRIBUNA
ŠTEVILKA 12-13 · LETO XX.

CENA 1 Y. DIN
LJUBLJANA 31. XII. 1970

voščilnica medvedka puja

*MET TEM ko sta Christopher Robin
in Pu složno, z roko v roki odšla
iz Čarobnega gozda,*

prešla je že mnoga zima, ki lahko bi bila,
po Sivčkovem mnenju, najhujša:
in medotu ni uspelo, da shujša
in Robin najraje je delal pravnič —
„tako vsaj nimaš prič,
da ne delaš nič“, kot je sam rekel.
MET TEM je preteklo veliko MEDU

IN
V DIRU JE PU PRED ČEBELAMI TEKEL
nerodno dovolj, da se je komaj v potok zavlekel.

Mraz ga je pa presunil tako,
da je pogledal v oblačno nebo,
si s prstom povrtal v glavo,
in brundati pesem začel je lahko:
*Hrkr brkr medji strup
zdaj bo Winnie pil sirup,
hrkr brkr medji strup
tale dan je črn obup.*

Ker pa človeku po taki pesmi ni laže,
Pu pa ni bil poet navadne baže,
da pesnil bi tako, za štos,
saj vsi vemo, da bil je bos,
se je ustavil,
in, brskajoč
po medvedji glavi
spoznal,
da bi rad študent
postal.

A bil je po rodu aristokrat
in tak ni mogel v college vsak.
Šel je k Robinu, naj mu pomaga izbrat.

Robin, ki je ljubil naključje,
ne pa Združenih držav,
s svoje je pručke vstal,
da poiskal bi pravo področje.

Ker je imel še to mano,
da je bil nor na skrivnosti
odloči se za Ljubljano —
„Že zaradi rime,“ reče Pu preprosti.

Tak vzrok je povsem zadosti,
strinjala sta se oba. Nemudoma sta odšla
in sklicala gozdni senat. Predsednica bila
je modra Sova, Sivček je imel zadosti
teh norosti in je stal ob strani.
Vseeno pa so bili vsi zbrani
enodušno za to, da se nevednost
iz gozda odstrani.

Pu je imel kratek zemljepisnitečaj,
zato pač, ker je našel Severnitečaj.
Seveda so spili obvezni čaj
preden so odpotovali.

Naj bom kratek in povem,
kaj so vpisali:
Pu, že po naravi poet,
šel je sedet
na Primerjalno —
„Itak ne za stalno“,
rekel je neprizadet.
Pujsek je šel na psihologijo,
bil je pač majhen, naj bralci oprostijo.
Zajec je zbežal na politologijo.
Tiger je bil humanist,
nato pa presedlal na jus,
češ da ima dober okus.
(Bil pa je tudi edini komunist)
Kengo so materinska čustva vlekla,
da je medicinsko haljo oblekla.
Za Sovo ni bilo strahu,
filozofija ji ne da miru,
zdaj je že docent postala.
Tudi Sivčku rada dala
bi osnovno znanje:
„To so prazne sanje,“ ji odvrne,
in se skeptik, k znanosti obrne.
Robin bil je pacifist
in postal bi rad slavist.
Nočem biti nedosleden:
Ru sam pravi, da se po opravljeni maturi,
ker mu je v naturi, posveti kulturi.
„Telesni,“ vzhicena de mati.

Bralca naj opozorim,
da se ritma iznebitim
zanalašč na ključnih mestih:
le tako si pridobim
njegovo pazljivost (!)

Na prelomnem smo trenutku,
že obeta se najhujše,
meni pa je vera vzeta;
prazna so študentska leta.

IN
V DIRU PO GRADIŠČU TEČE PU,
Medved Pu, Medved Pu,
kdo preganja te tako,
kaj bo za teboj prišlo?
„To preganja me spoznanja trnevka,“ odvrne,
v Šumiju pet silcev zvrne.
Potlej Robin ga tolaži in vprašuje:
„Kakšno le je to spoznanje, mi povej?“
Pu pa ne bi bil poet,
če se ne izrazil spet
bi v verzih:

*Sivček in študentje vsi,
heja ho, hm heja ho,
ki že dolgo so prezebali,
brheja ho, brheja ho,
torej, hočem reči,
torej, hočem reči . . .
vsi premraženi,
tudi tisti, ki so zmrznili,
heja ho, heja ho,
le kvišku zdaj glavo,
čas pravde prišel bo.
Enkrat levo, dvakrat desno,
enkrat levo, dvakrat desno,
v novih hišcah bo toplo,
pa čeprav tesno.*

Robin vprašal bi rad za spoznanje,
vse se zdelo je kot težke sanje.
Pesem ta pujevska res ni bila.
Potem je drugi dan Tribuna izšla.

MILAN DEKLEVA

ANGELA

KOSTAS AXELOS:

od človekove odtujitve k osvajanju sveta

ANGELA Yvonne DAVIS že precej časa polni stolpce bulvarnega in političnega časopisa Zahoda.

Kdo je Angela Davis?

Mlada črnopolta profesorica filozofije je bila dva meseca na spisku desetih najbolj iskanih zločincev ZDA.

Simpatizerji Black Panther Party so na sodišču v San Rafaelu, Kalifornija, poskušali osvoboditi tri svoje prijatelje. Kot talca so s seboj vzeli sodnika. Akcija ni uspela. Po kratkem streljanju so v kamionetu ugrabiteljev obležali mrtvi sodnik in vsi trije črni. Akcija ni bila dobro organizirana. Tri pištole, ki so jih uporabljali ugrabitelji, je dva dni pred akcijo kupila Angela Davis v neki trgovini v Los Angelesu. Dan pred dogodkom so jo videli v avtomobilu, s katerim so poskušali ugrabitelji uiti. Takoj po akciji je kupila avionsko karto in odpotovala v Los Angeles. To so bili zadostni dokazi, da je FBI izdal tiralico. Po zakonih države Kalifornije je neposredno kriva za umore – kdor nagovarja storilca h kaznivemu dejanju, je sam enako kriv.

To so neposredni vzroki. Bolj zanimivo je ozadje.

Angela Davis je diplomirala iz francoske književnosti in filozofije na Brandeis Collegeu, New York.

Študij filozofije pa je končala pri Herbertu Marcuseju („Mo) najboljši študent vseh let“). Letos poleti je postala prvi črni profesor na kalifornijskih univerzah, po dveh mesecih pa so jo morali odpustiti – zaradi pripadnosti Komunistič-

ni partiji, česar ni nikoli skrivala. Ves čas je aktivno sodelovala z Črnimi panterji in belimi radikali. Njena izključitev iz predavateljskega zbora UCLA je močno odjeknila. Se enkrat so zmagali kalifornijski konservativci z guvernerjem Reaganom na čelu. Za Angela Davis to ni bila večja ovira. Postala je znana in še okrepila je svojo revolucionarno aktivnost.

„Revolucija se mora ukvarjati s stvarnimi problemi in to takoj, ne da bi izgubljali čas v brezumni retoriki o revoluciji. Moramo se ukvarjati s stvarnimi, temeljnimi problemi!“

Temeljni problemi pa so v velikih črnih getih Amerike, od koder je izvirala tudi Angela Davis, temeljni problemi so v življenju zatiranih ras Amerike, ki nimajo možnosti za enakopravno vključevanje v življenje svoje bogate domovine. Tu je videla možnost: pomagati svojim ljudem, pomagati jim s teorijo pa tudi v akciji. Agenti FBI so jo po dvomesečnem skrivanju aretirali v nekem motelu v New Yorku. Meseč dni je čakala na izročitev sodstvu Kalifornije. Proti izročitvi je bila organizirana svetovna akcija – brez uspeha. Angela Davis je lahko obsojena na smrt, če ji dokažejo krivdo.

„Če bi se prostovoljno predala Reaganu & CO. bi to pomenilo, da se prostovoljno dajem rablju. Bila sem ujeta. Zame to pomeni, da moram okrečiti napore v borbi z nemogočim sistemom!“

Prepadi se večajo, borba se nadaljuje. Silent majority ne more več v miru spati, Angela Davis in tovariši je ne puste pri miru.

„Več in več nas bo zaprtih, toda najvažnejše je, da revolucija pridobi na poletu in moči!“

PS. Tribuna bo o Angeli Davis še pisala.

B Cizej

(Uvodni del teksta Da bi razumel Marxovo misel)

Misel Karla Marxa, ki se je po njem razvila v marksizem, metoda in doktrina, uradno sistematizirana teorija in praksa, nadaljuje in razširja celotno zahodno metafiziko, čeprav hoče filozofijo ukiniti, da bi se lahko realizirala v realni in materialni akciji. Vsak člen v zgodovini misli, vsak nov začetek misli pripravita Filozofija in Zgodovina in ta gre vedno po začrtani poti – seveda pa naredi tudi nove korake. Misel je v svoji zgodovini živec tega, kar običajno imenujemo zgodovina idej; s svojo filozofsko obliko in mislijo postane celo luč zgodovine.

Grška misel predstavlja prvo etapo poti, ki vodi do Marxa. „Moderna filozofija je le nadaljevala nalogo, ki sta jo začela Heraklit in Aristotel“, pravi utemeljitelj marksizma. Predsokratiki prvič v zgodovini sveta dojemajo bit v postanku celote (vsega kar je) kot logos in aletheia božanskega in neuničljivega Physisa.

Heraklitu ljubiti Modrost pomeni: dojeti v prijateljstvu – v vojni in harmoniji – Eno – Vse, Physis, enotnost vsega, kar se odkriva in zakriva, bit v postanku totalitete sveta, in izraziti skozi človeški jezik ritem Logosa. V borbi proti Sofistom sta Platon in Aristotel, klasična filozofa Helade po Sokratu in ne samo Helade, „Jočila“ bit od misli, osnovala filozofijo, se pravi metafiziko, in tako odprla pot dualizmu. Grška misel misli – motri – fenomene Physisa in po Platonu, ki loči ideje od stvari, poskuša razumeti njihov metafizičen pomen, celo teološki. V Aristotelovih očeh pa vendar še vsa prvotna filozofija doseže vrhunec v vprašanju: „Kaj je bit (celotnega sveta)?“

Skeptiki obrnejo orožje misli proti misli in ko je prvotna enotnost porušena, se skušajo stoiki in epikurejci nasloniti na samozavest. Potem se grška misel sreča s krščansko vero – pred katero je bilo židovsko odkritje – in Plotin še vedno poskuša vzpostaviti smisel (izgubljene) celote. Zmagovalec Helade, Rim, se razvije na področju, ki je bistveno socialno, in praktično in ustvarjeno iz vsega, kar je „res“. Toda Rim tako ne ubeži svoji pogubi. Za republiko in rimski imperij velja, kar velja tudi za vsako obliko eksistence. Vedeti je treba, da je vsaka zmaga preludij poraza.

Stari svet umre in židovsko-krščanska tradicija se razvija in odpira novo obzorje. Smatra se, da je celota vsega, kar je – svet – ustvarjen ex nihilo in da ga je ustvarilo bitje par excellence – Bog. Svet ni več postanek Physisa, ampak Stvarstvo, ki bo spoznalo Apokalipso. Ljudje, ki živijo z znamenjem greha, čakajo poslednje Odrešenje, ki je omogočeno z božjo žrtvijo, z žrtvovanjem Boga, ki je postal Človek in ki je umrl za ljudi. Človeško bitje nosi tako v sebi božansko sporočilo in postane žarišče drame. Človek, ustvarjen po božji podobi, ustvarja in se ne neha boriti proti naravi in mesu (telesu), zato da bi zmagal Duh. Ljudje, ki se gibljejo po zemlji, ustvarjajo in spočenjajo, smejo gledati le v nebo, zavedujoč se, da je resnični svet v onostranstvu, onostranstvo. Židovski preroki, Stari in Novi Testament, sveti Avguštin in vsa mistika in sholastika vzdržujejo to tradicijo, katere moč se nadaljuje do Reforme. Zelo težko je govoriti o krščanski filozofiji, kajti to, kar povzdiguje vero v Razodetje in se opira na avtoriteto Cerkve, ni več filozofija. Neka določena misel je kljub temu prisotna v krščanskem svetu.

Tretje obdobje (tretja etapa) se navezuje na mesto, kjer sta se obe predhodni dobi ustavili: nadaljuje, kar je bilo pred njim, toda – kot misel – se pojavi z novim obrazom. Evropska in moderna misel razdre enotnost celote Physisa – kar je bilo vprašljivo že v krščanstvu – in zanika zakonitost stvarstva. Postavlja ego človeške osebe, človeškega subjekta kot res cogitans in ga zoperstavlja (objektivnemu) svetu res extense.

Predstavitev in ratio, zavest in znanost omogočajo zaseganje neskončnega sveta in začenjajo pot, po kateri se bo razvila volja moči in zavesti, znanosti in tehnike. Človek in človeštvo začneta z osvajanjem vsega, kar je in stremita za objektivnimi realizacijami. Samozavesti – zavesti človeka in njegove volje ne ovira nič več, zgodovina postane pravo mesto za boj proti naravi, Tehnika hoče spremeniti vse. Racionalizem in humanizem, prirodne, zgodovinske in humanistične znanosti, praktična aktivnost in teorija sprožijo gibanje, ki mu je namenjeno, da potegne za seboj ves planet. Zdi se, da se to gibanje, ta tek, ta pogon ne ustavi niti pred krizo, krizo, ki odkrije nevarnost ničesa nihilizma, kajti prvotni in poslednji temelj vsega tega gibanja se sploh ne razkrijeta: odgovora na vprašanje, ki sprašuje po vzroku vsega, kar je in kar se ustvarja, ni.

Utemeljitelji Renesance in Descartes, francoski enciklopedisti, filozofi prosvetljenstva in misleci „nemškega idealizma“ (od Leibniza do Kanta in Hegla) so junaki osvajalnega pohoda ego cogita.

nadčutnega Jaza, absolutnega Subjekta – absolutnega Duha. Kljub temu se med tem pohodom slišijo tudi drugi glasovi (ki jih pa ne razumejo): glasovi tragedije.

Za grško misel svet kot celota vsega, kar nastaja in nestaja, ostaja Eden: to je Physis, ki ga razsvetljuje Logos, Logos, ki oživlja jezik in misel smrtnikov. Bit večnega Kosmosa se manifestira v svoji resnici skozi bitja in bivajoče, izraža se v mitih in gestah nesmrtnikov in se razkriva skozi polis, umetnost, poezijo in v njih. Človek je bitje Physisa (ki je Helenom pomenil to, kar pomeni nam Narava, če je Physis celota); vežejo ga „fizične“ vezi in poslušen je kozmičnemu ritmu. Ko ljudje proizvedejo to, kar je, izražajo svoja spoznanja v jeziku in utelešajo v znanju, ko uporabljajo odločilni tehne v Physisu, nikdar ne nastopajo kot gospodarji Kosmosa, njihova dela nočejo prekršiti njegovega reda. Kar je spoznano za bivajoče – v svoji naravi in posvečeni polnosti – ostaja poslednja stopnja in prvi temelj. In Heleni so se znali upreti grožnji ne-bitja (ničja), ki tudi je. Včasih so jo drznili celo izgovoriti, ne da bi zato raziskovali moč samega ničja in ne da bi spraševali temelj biti.

V očeh židovsko-krščanskega Razodetja – od nekega določenega trenutka bolj krščansko kot židovskega – je celota kot svet vzeta iz Niča z ustvarjalno krettnjo Boga. Celotna stvaritev in vse kreature ostanejo podrejene Stvarniku. Pričujoči svet je le prehodna etapa pred vstopom v drug, pravi svet. Narava postane tisto, proti čemur se ljudje borijo in ustvarjajo nova bitja in bivajoče: toda narava mora biti obvladana, kajti nad njo se vzdiguje Duh in nad smrtniki, ki izpolnjujejo svoje naloge in svoja dela v božjo slavo, vlada Človek-Bog, Bog ki je postal človek, sin absolutnega gospodarja. Vse, kar je, je podvrženo načrtu božje previdnosti, ki sledi svojim ciljem.

Za moderno misel je svet hrati Narava in Duh – realnost in ideja – in ga lahko doumemo s predstavitvijo in mislijo ljudi, ki ga hočejo poznati in obogatiti, razložiti in spremeniti. Človek je ta oseba, ta subjekt (kvazi absoluten), ki z drugimi ljudmi, z Družbo, dela, trpi in ustvarja predmete, sprošča strahotne moči tehnike, ki se vključuje v boj proti naravi in ki ji je namenjeno, da postane vzvod, ki bo pognal v gibanje ves planet.

Evropska in moderna misel, tretja faza zahodne miselnosti, ki stremi po svetovni ekspanziji, je bistveno in neprestano v krizi: išče poslednji temelj (poslednji vzrok), v katerem bi utemeljila svojo teoretično in praktično aktivnost, postavlja z ozirom na Vse in z ozirom na vse; problem vzroka in ne uspe ji dobiti radikalnega in popolnega odgovora. Medtem ko išče bit enotnosti celote tega, kar se manifestira v njenih nedrih, hoče neprestano dojeti Svet, vendar ne v njegovi polnosti, ampak v specifičnih področjih z ozirom na določene perspektive.

Iz francoščine prevedla D. Herman (Naslov originala: Pour comprendre la pensée de Marx, v: Marx penseur de la technique)

HANS ARP:

DADA PESMI

1904

Oblekel je svojo črno obleko in svojo ognjeno ovratnico in se usedel pred sliko neke žene. Pred polnočjo ga je obiskal prijatelj in ga vprašal kaj misli. Odgovoril je: Moja duša praznuje majhen praznik. Danes pred tritisoč leti je umrla njena ljubezen.

1904

Moja senca postaja vedno večja in večja sam postajam vedno manjši in manjši majhen kot miš. Moja senca postaja vedno večja in večja sam postajam vedno manjši in manjši majhen kot točka. Kam to vodi? Kam to vodi? V veliko in majhno neskončnost.

1920

smejoče živali se penijo iz železnih veder. valjarji oblakov stiskajo živali iz njihovih semen in kamnov. gole stojijo kmetije na prastarih kamnih prav tiho pri vejah in ribjih koščicah. rogo? → prebada snežene kroglice. na stolah galopirajo kralji v hribe in pridigajo decemberski rog: spusti slamnate mostove prinese brezglasno in dobro čiščenje železna pisma. v ledenih steklenicah zmrzujejo divje grlice.

oni nosijo cilindre iz zrcalnega stekla klobuke iz železa palice iz železa orehe iz železa oni bobnajo proti železnim vratom iz njihovih torb se dvigujejo oblaki veliki so magnetični so na tilniku imajo otroške zmaje

1924

od sedmih nožev padeta dva v svetlobo pohlepno režeta dve okrogli luknji v stržen svetlobe iz dveh lukenj padejo štiri gumbi dve luknji štiri metle ko padejo luknje iz lukenj skočijo gumbi z gora mizni predali se ne odprejo več železnice se zaustavijo prav tako ure vetrnice popotne palice nosi klobuk klobuk klobuk se varuje klobuka pozdravlja vas in sprašuje za pot ki vodi k očem oči govore med seboj kot semena na valovih pobegniti hočejo iz dreves preden peruti izoblikujejo listje luč teče sem ter tja po svetu med vejami časa

duša koraka v svoji opravi krepplji zadržujejo korenine ognja plameni so brez imena vsak plamen ima pet prstov roke gladijo peruti v nebu pozdravljajo jih in jih sprašujejo za pot ki vodi k ustnicam

moje ime je ogenj moje ime je luč moj klobuk so valovi pozdravljam semena drevesa peruti krepplje semena kač so svilnate besede železne besede tečejo samo začasno kot pravljice brez popkov ki so pozabili svojo popotno palico brez prsi nobene prsi brez prsi nobeni zobje lasje za lasje in klobuk za klobuk klobuk dol pred klobukom oči gor pred klobukom

1929

umetnost je dvakrat tako velika kot oče in mati služi za levi čevlji

1930

beli lasje kamenja. črni lasje vode. zeleni lasje otrok. modri lasje oči.

vode zatiskajo njihove oči kajti z neba pada kamenje in otroci kamenju vodam otrokom in otrokom izpadajo lasje.

kamenje ima v svojem desnem hlačnem žepu maslo in v svojem levem hlačnem žepu kruh in jih ima zato vsakdo z odličnim spoštovanjem za kruh z maslom.

kamniti kruhki z maslom nosijo prečo desno vodeni kruhki z maslom prečo levo in otroški kruhki z maslom prečo po sredini.

zeleni travniki. modro nebo. črni čevlji. beli lasje. črni čevlji z modrimi ustnicami in modrimi gumbi. štiribarvne brade v eni podobi kot živi lasje našega časa. modri prostori z zelenimi ustmi in zelenimi čevlji. moč levov je bela.

moč levov je bela. zveste oči moči so črne. črno je simbol za belo. kar pomeni prav toliko kot nasvidenje ali kdaj se bomo znova prebudili. odgovarjajo beli zvonovi s svojim zelenim zvonjenjem na vprašanja ustnic ali na vprašanja ust.

strahopetnost moči je črna kot zveste oči moči. štiri barve brad so bela črna zelena in modra. hitrost kamenja je modra. brezosebnost vode je zelena. meso otrok je črno.

voda zatiska svoje oči kajti z neba pada kamenje. kamni padajo na glave otrok. otrokom izpadajo oči. zdaj otroci ne naj'ejo več poti s stropa v usta in iz ust v želodec in iz želodca v lonec. modri lasje kamenja so počesani. črni lasje vode padajo v juho.

beli lasje kamenja. črni lasje vode. zeleni lasje otrok. modri lasje oči. beli lasje. črni lasje. zeleni lasje. modri lasje. kamenje. vode. otroci. oči. kamenlasje. vodalasje. otrocilasje. očilasje. zeleni travniki. modro nebo. črni čevlji. beli lasje. modro zeleno črno strahopeten in zvest.

1930

jajce iz ognja. jajce iz vode. jajce iz vetra v svileni vreči. jajce iz zraka. stoječi mož in stoječa žena. sedeči mož in sedeča žena. ležeči mož in ležeča žena. lesev iz kosti je prislonska k deblu iz mesa. mož ima palico iz kosti. žena ima palico iz mesa. stoječe jajce. sedeče jajce. ležeče jajce.

mož ima klobuk iz kosti. žena ima klobuk iz mesa. klobučno mizarstvo srajčna mesnica gumbna morija ovratnično vrtnarstvo predpasniški lov in tako dalje. rezetajajoče klobase iz niniv. pokrajina iz ognja. pokrajina iz vode. pokrajina iz zemlje. pokrajina iz zraka. kamni pozabijo svojo dolžnost in se vržejo s svojimi ustmi in krepplji na meso. gube ognja se polnijo s solzami. gube vode se polnijo s solzami. gube zemlje se polnijo s solzami. gube zraka se polnijo z jajci. srce ognja. srce vode. srce zemlje. srce zraka. spim kot jajce brez srca.

jajce. ogenj. voda. zemlja. zrak. mož. žena. jajce nosi klobuk in predpasnik iz ognja. voda nosi srajco z gumbom iz zraka. mož nosi ovratnico iz ognja. žena nosi predpasnik iz vode. to draži moške rože.

pade kamen s svojega držala tako pride žena s predpasnikom iz vode in prislonski lestev iz kosti k jajcu iz ognja. klobuk iz mesa žene pozdravi palico iz kosti moža. pokrajina iz zraka je izpolnjena z možmi in ženami ki si trgajo svoje liste zapognejo svoje klobuke vržejo vse črke proti letečim jajcem. držalo ognja. držalo zraka. listi moža. listi žene.

1926

to so bile kače
opice
klavirji
z divjo rastjo pod pazduho
to so bile zamehurjene kokoši
železnice
jadrnice
švanke
v zaledeneli domovini
obdani z rudo jabolčnih vrtov
to so bile v šibkih ustih
štirikotne vilice
mize
sence vilic
ki niso mogle vzdržati
in so po jedi skočile pod mizo
in med štirimi miznimi nogami
vrtale
za majčkene štirikotne ljudi
z majčkenimi štirikotnimi morji v rokah
to so bili jeleni
ki so stopajoč iz zakopanega
zraka sobe pozdravljali
jahajoč kot sneg dremajočih mačk
na rdečih psih
to so bili zmedeni mrnrajoči
znakaženi vetrovi
zastave
lajnarji
ki so se izgubili
v nočni svetlobi ki jih je obdajala
v raztrganih otrocih
prebičanih pritlikavejih
golih tekočinah s šolskimi torbami na hrbtih
postrvni v plesni obleki
to so bili navihanci . . .

1939

glavo navzdol
noge navzgor
pahne v brezdanje
tja od koder je prišel.

nobene časti nima več v telesu
nobenega ugriza ne grize več v prigrizek
ne odzdravi
in se ne ustavlja ko ga časte.

glavo navzdol
noge navzgor
pahne v brezdanje
tja od koder je prišel.

kot kosmata skleda
kot štirinožni dojljni stol
kot odmevno dublo
pol polno pol prazno.

glavo navzdol
noge navzgor
pahne v brezdanje
tja od koder je prišel.

1939

peljem se v vlaku
ki je prenapolnjen.
na vsakem sedežu
v mojem oddelku sedi žena
ki ji v naročju sedi mož.
zrak je neznošno tropski.
vsi potniki
so neznansko lačni
in ne prenehoma jedo,
nenadoma začnejo možje
stokati
in zahtevajo materine prsi.
ženam razpnejo obleke
in po mili volji sesajo sveže mleko.
le jaz ne sesam
in nisem sesan.

nihče mi ne sedi v naročju
in nikomur ne sedim v naročju
kajti jaz sem konj.
sedim pokončen in velik
s svojimi zadnjimi nogami na klopi
in se udobno naslanjam
s prednimi nogami.
rezgetam glasno hii hii hii.
na mojih prsih se sveti
šest gumbov sex appeala
lepo nanizani
kot lesketajoči gumbi uniforme.
o poletni čas.
o daljni širni svet.

O ŽALOSTI

S seboj je prinesel knjigi, položil ju je na omarico – pri – vratih, ki so ga pripeljala v sobo. V zvezi s tem dejanjem se ni dalo ničesar storiti, čeprav so ostali gostje protestirali pri gostitelju. Po nekaj trenutkih je človek s knjigama – po gostiteljevem privoljenju – pričel z branjem besed, ki jih je imel napisane na polah rumenega papirja, ki jih je potegnil iz žepa. Začetek je bil nasilno glasen, prepričevalen in nenaraven. To se je zgodilo zaradi tega, ker je hotel ljudi v sobi prepričati, kako potrebno je, da ga pazljivo poslušajo.

Ko je zaznal, da ga hočejo poslušati brez prekinjanja, je glas postal naravnejši, izgubil je bojevitost, včasih je bilo celo opaziti sledove strahu.

Govoril je: „Grem, da bi skušali razumeti, kam moram kreniti. Grem, da bi spoznali, komu je potrebna naša odsotnost. Grem, ker sem žalosten, ker delo ni opravljeno, ker je moja žalost vašemu veselju sestra. Da bi me jasneje slišali, hočem povedati stavke nekega dvogovora.“

M. „Ta drek, to posrano vreme, ta gnoj po cestah, mislim, da je zadnji čas, da znorim (grem). Ljudje, trdno sem prepričan, so le slaba krancarlarija te brozge. Jaz se ne grem več.“

E. „Popolnoma te razumem. Samo to, kar skušaš obesiti vremenu in tipom okrog po cestah, je samo tvoj moralni maček, ne pa del svetovne gnusobe, kot skušaš poceni dokazati.“

M. „Et tu, Kruti. Kam si me pa potegnil? Jaz nisem mačkast, jaz sem samo žalosten. Jaz sem preganjan aktivist, ki ženi svoj aktivizem z žalostjo in lenobo.“

Vidite, da v tem pogovoru ni ničesar, kar bi bilo zanesljivo, kar bi lahko služilo kot oprejemljivo nadaljevanje mojemu razmišljanju. Moram se preseliti na območje oprijemljivega. Jaz šef kulturne rubrike, sramežljivi borec za pravice zamejskih Slovencev, zavozen študent ljubljanske slavistike in občasni člankar, prijatelj pesnikov, publicistov, kmetov in zgodovinarjev, priložnostni debater, odhajam nazaj, grem tja, kamor sodim. Sveti vedi v naročje. To ni polom, to je sveta žalost. Konec mora biti temu občutku, da

držiš boga za jajca, konec mora biti laži, ki misli o sebi, da odrešuje ljudi, konec mora biti pripravljenosti, spopasti se z vsemi oblikami človeške neumnosti. Ker neumnost je del tega življenja in živi z mojo žalostjo polnookrvno življenje.

Kulturna rubrika je hotela biti edina ustanova slovenske kulture, ki ne bi razmišljala o kulturi in njenem poslanstvu z mislijo, ki je zavezana boljši resnosti, edinemu, zveličanemu in odrešujočemu. Nočem več naprej. Kulturno dejanje je avtonomno dejanje, ker v vsakem trenutku svojega življenja smeši in uničuje ideologije, ki nastajajo ob njej ali za njo. In tu je vsa resnost. Lahko je samo velika sala tega življenja. Kulturna dejanja ne prenesejo več pene na ustih. Popolno nerazumevanje takega poslanstva me silí, da dam slovo temu delu študentskega kulturnega življenja. Adio. Še vedno sem žalosten.

Druga rana, ki jo zavestno in hote zdravim, pa je moje ukvarjanje z zamejskimi Slovenci. Čas resnično ni najbolj primeren in morda so mi dogodki v zadnjem času še potrdilo, da sem na pravi poti. Ne morem razumeti gibanja (našega študentskega), ki se upa trditi, da razume in da živi s stisko Slovencev, ko pa o stiski okrog sebe ni pripravljeno razmišljati. Reševanje in angažiranje v stiski zamejskih Slovencev bo dobilo svojo resnico šele z enakovrednim angažiranjem v trenutku znotraj SRS. Na svidenje. Žalosten sem.

V trenutku, ki ga skušam razumeti, vidim samo eno pot, ki pa jo bom razumel v trenutku, ko bo moja žalost do konca domišljena.

Ko zapuščam sobo in se po stopniščni ograji drsam proti izhodu, pričnem premišljevat, koliko resnice je v besedah. Mora biti resnica. Morda res tista relativna, toda je: In na ulici spoznam, da je toliko resnice tudi v vsem, kar napadam. Toliko resnice je v vseh stvareh, ki se jim odpovedujem, ki jih v primerjanju s svojo resnico proglašam za laž. Med potjo spoznavam, da je vsa resnica v neobremenjenem delu in v človeški žalost.

m.s.

razmišljanje ob letošnji redni letni univerzitetni skupščini

Ni sicer navada, uvodoma razpravljati o rečeh, ki sicer ne zadevajo direktno univerzitetne skupščine, toda način kako je bila letošnja univerzitetna skupščina predstavljena širši slovenski javnosti, sili k temu. Gotovo ni skrivnost, če rečem da imam v mislih predvsem naša sredstva javnega obveščanja. Predstavitev letošnje univerzitetne skupščine je bila milo rečeno projekcija zunanjih hotelej in pobud v univerzitetno življenje, ne pa celosten prikaz vsega tistega o čemer se je na skupščini govorilo. Moj namen ni razčlemba, kako naj funkcionirajo sredstva javnega obveščanja (to je pač pristojnost tistih, ki z temi sredstvi upravljajo), temveč zahteva po korektnem in objektivnem prikazu, tako pomembnega dogodka, kot je univerzitetna skupščina. Žal moram ugotoviti, da sredstva javnega obveščanja, te naloge niso opravila. Skušal bom to svojo trditev tudi dokazati.

Naj začnem pri osrednjem dnevniku „Delo“, ki je temu dogodku posvetilo uvodnik z naslovom „Univerza in družba“, ter notico na isti strani z imeni odlikovancev, ki jih je odlikoval ob tej priložnosti predsednik republike. Notico zaključuje genialna vseobsegajoča fraza: „V obširni razpravi so številni diskutanti opozorili na najbolj aktualne probleme, ki stoje pred posameznimi fakultetami in univerzo kot celoto in nakazali poti, kako bi se univerza uspešneje integrirala v celotna družbena prizadevanja po hitrejšem razvoju.“

S tem je informacija zaključena. Svoje logično nadaljevanje, morda obravnavo najbolj aktualnih problemov, bi pričakovali, da bo informacija dobila v uvodniku. Toda piše se oklene najbolj enostavne metode, iz diskusije izbere (iztrga) misel dr. Franceta Černetca, katero potem ves čas neutrudno povezuje z lastnimi razmišljanji o univerzi, družbi in znanosti. Do tu vse lepo in prav, toda, ko isti misli pritakne še samovoljno trditev, da je le-ta bila osnovna vsebina univerzitetne skupščine s tem potvori, odnosno zanika kakršenkoli drug prispevek k nadvse plodni diskusiji. Takšna interpretacija pa seveda ni korektna in ne prispeva k objektivnemu prikazu dela skupščine.

Kljub enostranskosti tak pristop še vedno presega „informacijo“ ljubljanske televizije. Televizija je v svoji redni oddaji posvetila dogodku približno toliko časa, kot kakemu boljsemu reklamnemu izdelku. V bliskovitem posnetku zdirjajo mimo nas odlikovanci, nato pa nas bravec teksta opozori, da se zastopniki študentov niso oglasili k diskusiji. Mimogrede povedano je to čista izmišljotina. Na prihodnji univerzitetni skupščini naj vaš poročevalec, tovariši s televizije, blagovoli počakati do konca skupščine. Lahko vas sicer nekoliko pozno informiram, da je diskusija predstavnika študentov tov. Lenarta Šetinca bila čisto soliden prispevek k delu skupščine, kar lahko potrdijo vsi tisti, ki so zdržali do konca zasedanja skupščine.

Ob obeh primerih lahko upamo, da bo prihodnja skupščina zavzela več prostora na televiziji in da obravnavanje v časopisju ne bo podrejeno enostranskim interpretacijam.

Udeleženci zelo obširne diskusije so izrazili svojo zaskrbljenost, spričo zoževanja socialne strukture študentske populacije, velikega osipa in socialne selekcije, ki se običajno izvrši že pred prihodom na univerzo. Tako socialna selekcija pa seveda onemogoča dostop na univerzo, vsem tistim, ki bi zato bili objektivno sposobni. Na vso to problematiko je skupščina opozorila z vso resnostjo. Zelo tehten prispevek v tej smeri je bilo poročilo vodje skupine strokovnjakov z oddelka za psihologijo prof. Toličiča, ki se je ukvarjala z osipom na univerzi. Dognanja o osipu na naši univerzi so zaskrbljujoča, kažejo pa zanimiv odstotek povezanosti med srednje-šolskim uspehom in poznejšim delom na univerzi. Zaključki raziskave so izzveneli v ugotovitvi, da bi univerza morala imeti možnost svetovanja in usmerjanja bodočih izobražencev. Nedvoumno pa je bilo poudarjeno, da vsi problemi ne leže izključno v boljšem in smotrnejšem delu univerze, temveč da so problemi, ki jih bo morala urediti družba sama.

Prav tako je bilo sproženo vprašanje izračuna kapacitet posameznih fakultet in s tem realnega pristopa k problematiki učinkovitosti univerze. Ob tem je bilo poudarjeno, da je nesmiselno zgolj mehanično povečevanje finančnega vlaganja v visokošolsko izobraževanje, ker izkušnje razvitih dežel kažejo, da takšna vlaganja niso obrodila željenih rezultatov.

Predstavniki skupnosti študentov se je zavzel za hitrejšo reševanje in sodelovanje pri ureditvi delovnega statusa študenta in takšno reformo študija, ki bi imela za posledico in končni cilj, kreativnega strokovnjaka.

Naj sklenem razmišljanje ob letošnji univerzitetni skupščini z ugotovitvijo, da je iluzorno pred univerzo kot celoto postavljati neke pretirano velike naloge po zvišanju kapacitet, pa čeprav so to morda pobožne želje tistih, ki ne poznajo v zadostni meri delovanja tako kompliciranega organizma kot je univerza. Univerza bo svojo brez dvoma pomembno vlogo v preobrazbi naše družbe odigrala le pod pogojem, da ne bo izpostavljena „konstruktivni“ kritiki in različnim pritiskom, pa če imajo slednji še tako plemenite cilje.

VAKANJAC MILENKO

TEZE

TEZE ZA KRITIKO DELA ZVEZE KOMUNISTOV NA UNIVERZI

1. Aktivizem je samo radikalizacija obstoječega političnega sistema. Posebej to velja za politična dogajanja na univerzi v zadnjem času.
2. Študentski radikalni aktivizem si sam spodkopuje tla pod nogami. Dosledno izvajanje aktivizma je kritika osnove, iz katerega se poraja. Aktivizem iz teze prerašča v antitezo.
3. Zavestne sile univerzitetne skupnosti študentov morajo pospešiti razvoj aktivizma, s tem bodo izvedle najučinkovitejšo politično akcijo. V študentski zavesti se mora močneje uveljaviti ugotovitev, da je to samo prehodna faza gibanja.
4. Organizacije in skupnosti, ki hočejo biti aktivno in kreativno udeležene v novi politični atmosferi, se morajo odreči ustaljeni institucionalni strukturiranosti. Omogočiti morajo stalno in učinkovito kritiko. Svoboden človek ne more zapuati nobeni partiji, če je ni ustvarjal sam. Nobena organizacija ne more inkorporirati avantgarde, ker se to lahko zgodi samo obratno.

Marjan Pungartnik

štipendije IZ SKLADA BORISA KIDRIČA

O štipendijah, ki jih podeljuje Sklad Borisa Kidriča, sem se pogovarjal s tovarišico Čadež Marijo, uslužbenko pri omenjenem skladu. Sklad Borisa Kidriča vsako leto podeljuje neomejeno število štipendij. Zato nas lahko takoj presenetijo relativno nizko število študentov. V tem študijskem letu je sklad prejel le 60 prošelj za štipendijo iz vrste rednih študentov ter 27 prošelj študentov za študij na tretji stopnji. Od skupno 87 kandidatov je upravni odbor sklada odklonil 6 prošelcev. Odklonili so jih zaradi prenizke povprečne ocene ali pa so kandidati sami umaknili prošnje, ker so medtem dobili štipendije v delovnih organizacijah.

Merilo za pravico do štipendije iz tega sklada, je povprečna ocena 8 (prav dobro). Socialni status, po izjavi tovarišice Čadež, do sedaj niso mnogo upoštevali. Sele ob sprejetju družbenega dogovora, ki postavlja v ospredje prav socialno vprašanje študentske populacije, je Sklad Borisa Kidriča sklenil sprejeti nov pravilnik, ki naj bi bil v skladu z dogovorom. Upravni odbor sklada sicer uradno še ni potrdil novega pravilnika, vendar ga je načelno že sprejel. Novi pravilnik ne predvideva minimuma 640 din, marveč 800 din na družinskega člana.

Štipendije pred sprejetjem pravilnika znašajo 300 in 320 din. To je tako imenovana osnova. Kandidati, ki niso ljubljanci pa prejemaajo še posebni regionalni dodatek, ki znaša 250 din. Sklad nadalje podeljuje še stimulatívni del, ki ga določi po posebnih postavkah. Denimo, da je študent popravil povprečne ocene z 8,0 na 8,2. V tem primeru dobi 30 din, kar se mu prišteje k osnovi iz prejšnjih let. Toliko višjo štipendijo dobiva potem vse leto.

Vzrok, da je število prošelcev za štipendije iz tega sklada relativno nizko, še posebej glede na neomejen razpis, je v tem, da mora imeti kandidat povprečno oceno najmanj 8 in da mora biti študent tretjega letnika. Štipendije iz Sklada Borisa Kidriča so namenjene predvsem študentom, ki so v prvih dveh letih študija že pokazali določeno mero študijske zrelosti in afinitete do raziskovalnega dela. Prav zato morajo kandidati k prošnji, življenjepisu, prepisu ocen iz prvih dveh letnikov ter potrdilo o osebnih dohodkih staršev priložiti še priporočilo enega ali večih profesorjev. To pa so pogoji, ki jih izpolnjujejo le redki kandidati.

Pravilnik predvideva v tej smeri določene spremembe, ki pa ne bodo bistveno vplivale na že opisano stanje. Dejal sem že, da je predviden novi cenzus 800 din. Če pa pride na družinskega člana manj kot 800 din, bodo kandidatu povišali osnovo na 400 din, ob nespremenjenem regionalnem in stimulatívniem dodatku. Povprečno oceno 8 pa bodo dvignili na 8,3. Novi pravilnik predvideva tudi neko novost. Tisti študentje, ki bodo imeli iz prvih dveh letnikov povprečno oceno 9, z dohodki na družinskega člana, ki presegajo omenjeni cenzus, bodo na koncu vsakega koledarskega leta dobili 1800 (vsak mesec po 150 din), kot nagrado za delavnost in prizadevnost.

Po izjavi tovarišice Čadež povzročajo največ težav pri sprejemanju kandidatov prav kriterij ocenjevanja, ki se močno razlikuje na različnih fakultetah. Znano je, da je med naravoslovnimi in družboslovnimi fakultetami velika „dihotomija“ pri kriteriju ocenjevanja. Na vseh naravoslovnih fakultetah morajo študentje narediti približno 10 izpitov. Med temi so tudi izpiti iz predmetov, kot so matematika, fizika, organska kemija itd., kjer študent le težko dobi višjo oceno od 7. Zato je notorno, da bodo celo najboljši slušatelji teh fakultet z veliko težavo dosegli povprečno oceno 8,3. Po drugi strani pa vzmimo za primer Filozofsko fakulteto, kjer dobe študentje ob diplomii prve stopnje le eno oceno. Gotovo je tu težko poiskati pravi kriterij. Da je temu v resnici tako, nam pove dejstvo, da je s Filozofske fakultete kar 30 % študentov. Ne smemo pa pozabiti, da ima Univerza 10 fakultet. Tako med študenti skoraj ni študentov matematike, fizike in kemije. Prav tu je dejstvo pa nam odkriva paradoks med namenom in stvarnostjo, saj so štipendije iz Sklada Borisa Kidriča predvsem namenjene talentiranim študentom, ki naj bi se kasneje uveljavili na področju znanstvenega in raziskovalnega dela, le-ti pa jih ne dobivajo.

Da bi presekali gordijski voz, pripravlja sklad sistematično izdelane vprašalnike za profesorje o sposobnostih in nagnjenjih kandidata, ki naj bi jih priložili k svojim priporočilom. Kot je dejala tovarišica Čadež, dobi sklad priporočila profesorjev, ki so napisana le zaradi formalnosti, brez težnje, da bi v pravi luči pokazala prizadevnost kandidatov.

MIRO KONČINA

raziskovalno delo raziskovalne organizacije perspektive in odgovornost

V številnih razpravah članov ZK, ki se ukvarjajo z raziskovalnim delom v samostojnih institucijah, na univerzi ter v nekaterih drugih organih in organizacijah so se izoblikovala:

„STALIŠČA O POLOŽAJU IN VLOGI RAZISKOVALNIH ORGANIZACIJ“

ki jih priobčujemo.

Razprave so bile izredno bogate, čeprav v nekaterih vprašanih tudi kontradiktorne. Vendar štejejo za potrebno, da vas seznanimo tudi z vsebino teh razprav v zgoščeni obliki in z materiali: „Povzetek razprav o položaju in vlogi raziskovalnih organizacij“.

STALIŠČA O POLOŽAJU IN VLOGI RAZISKOVALNIH ORGANIZACIJ

Povzetek ugotovitev in predlaganih ukrepov:

Program razvoja SR Slovenije temelji na predpostavki, da ne bomo zaostajali za tehnološkim razvojem v svetu. Zato pripisujemo raziskovalnemu in razvojnemu delu v neposredni prihodnosti poseben pomen.

Ce želimo, da bo naša RR dejavnost izpolnila velika pričakovanja, moramo realno oceniti sedanje stanje in kapacitete te dejavnosti ter začeti snovati dolgoročne ukrepe, ki naj to dejavnost usposobijo, da bo kos zastavljeni nalogi.

Zavedamo se objektivnih razmer, v katerih živimo. Razvoj raziskovalnih organizacij, njihov ekonomski položaj in dosežki so nujno povezani z ekonomsko prosperiteto in močjo našega gospodarstva. Trenutno nezadovoljiva situacija v gospodarstvu onemogoča RR dejavnosti večjo pomoč gospodarstvu, zato se vrtimo v krogu, ki ga je moč presekati le z zavestno in organizirano družbeno politično intervencijo.

V poslednjih letih smo bili priča nekaterim pozitivnim premikom. Nedvomen uspeh pomenijo že vrsto let naraščajoča sredstva SBK (Sklad Borisa Kidriča) ter zakon o zagotavljanju teh sredstev; to je omogočilo tudi organizacijsko utrditev SBK ter začetek strokovnega in samoupravnega ocenjevanja raziskovalnih nalog. Predlagani ukrepi v zvezi z zveznim fondom bodo še bolj utrdili centralno vlogo SBK ter zagotovili kompleksnejše vodenje razvojne politike v Sloveniji. Znaten uspeh pomeni tudi naraščajoča skrb za razvoj šolstva in univerze. Pričakujemo lahko tudi, da bo na osnovi novega zakona o raziskovalni dejavnosti organizirana samoupravna skupnost pripomogla k razrešitvi še odprtih vprašanj raziskovalnega dela.

Positivne premike v poslednjih letih je treba mnogo bolj energično nadaljevati, ker izhajamo kljub vsem naporom za razvoj znanosti in raziskovalnega dela iz zelo neugodnih pogojev:

Naši specifični pogoji so za razvoj znanosti in raziskovalnega dela zelo neugodni: Pomanjkljiva organizacija raziskovalnega dela, pomanjkanje strokovnih kadrov, nizek družbeni produkt in dodatno k temu še vedno relativno nizek delež produkta, ki ga izločimo za raziskovalno delo, razdrobljeno in siromašno gospodarstvo ter pomanjkljivo planiranje so vzroki, zaradi katerih ne moremo pričakovati, da bodo raziskovalne organizacije same dosegle, da bo njihova dejavnost v naši družbi dosegla mesto in pomen, ki ji pripada.

Posebno vznemirja dejstvo, da v poslednjih letih raziskovalne organizacije zaostajajo v razvoju, čeprav je gospodarstvo doseglo določen napredek (v Sloveniji so npr. proizvodna sredstva zamenjana z novimi v vrednosti 40%). To je posledica orientacije gospodarstva na kratkoročne rešitve (licence in uvoz), izkoriščanja sistemskih pogojev (carina, montaža, razni predpisi), premikov v smeri trgovine itd.

Obstaja realna nevarnost, da bodo ukrepi stabilizacije, če bodo zaostali tržne razmere in omejitve splošno potrošnje, v prvi vrsti prizadeli zopet raziskovalne organizacije.

Zaradi orisanega položaja profesionalne raziskovalne organizacije stagnirajo ali pa si pomagajo na način, ki jih odteguje od primarnih nalog, ki naj bi jih izvrševale. Organizacije se vse več ukvarjajo s kratkoročnimi nalogami, v glavnem s prenašanjem manjših tujih dosežkov; vse več je rutinskega dela; pri sprejemanju nalog so organizacije nekritične ter prihaja pri izvajanju do improvizacij. V poslednjem času smo vse pogosteje priča uvajanju take pro-

izvodnje, ki odteguje sposobne raziskovalce njihovu osnovnemu delu.

Problem raziskovalne organizacije in RR dejavnosti namreč ni rešen, če sama zasluži za svoj obstoj, kar glede na visoko število specializiranih visokokvalificiranih kadrov v teh organizacijah ni težko. Vloga RR dejavnosti v moderni družbi je mnogo večja, zato morajo biti ustrezne tudi ambicije družbe, ki ne sme prepustiti raziskovalnim institucijam, da se znajdejo same v okvirih tržnega gospodarstva, ampak mora ustvariti pogoje, v katerih bo dobila od institutov več kot samo to, da se samostojno vzdržujejo.

Zato predlagamo ukrepe:

1. Ustanovitev profesionalne službe s sposobnimi kadri (tudi iz vrst raziskovalcev), ki naj koordinira in skrbi za razvoj znanstvenega raziskovalnega in razvojnega dela. Nevzdržno postaja, da se RR dejavnost pri nas še vedno obravnava zlasti kot del kulture in izobraževanja. Potrebno je čimprej organizirati poseben sekretariat za znanost in tehnologijo.

2. Poseben poudarek je potrebno dati strokovno analitskemu delu v bodoči samoupravni skupnosti.

3. Ustanovitev skupne komisije vseh zborov skupščine za RR dejavnost ter komiteja za to dejavnost pri IS.

4. Zbiranje dodatnih sredstev, predvsem bančnih kreditov za aplikativne razvojne naloge.

5. Družbeni dogovor o obveznem evidentiranju sredstev za razvojno delo in šolanje kadrov pri kreditiranju novih investicij.

6. Povečanje družbenih sredstev za RR dejavnost.

7. Ustanavljanje interesnih združenj in članskega prispevka za reševanje kompleksnih problemov v korist razdrobljenih delovnih organizacij.

8. Stimuliranje vlaganja v RR dejavnost z davčnimi olajšavami.

POVZETEK RAZPRAV O POLOŽAJU IN VLOGI RAZISKOVALNIH ORGANIZACIJ

1. Program razvoja SR Slovenije in Jugoslavije v naslednjem obdobju je ambiciozen, a po mnenju številnih javnih delavcev uresničljiv. Načrtovalci programa so upoštevali razvojna gibanja v svetu ter postavili cilje, ki bi jih morali doseči, da Jugoslavija in Slovenija ne bi zaostajali za svetovnim razvojem.

2. Načrt je sprožil tudi kritiko, ki je posebno ostra pri nekaterih strokovnjakih. Glavni očitke je ta, da načrt ni realen, ker zastavlja preveč ambiciozne cilje glede na sedanje pomanjkljivosti nekaterih dejavnosti. Uresničitev ciljev bi terjala radikalne spremembe na nekaterih ključnih področjih našega bodočega razvoja, česar pa program ne predvideva dovolj jasno.

USPEHI IN NEUSPEHI

3. Pomena raziskovalne in razvojne dejavnosti za našo bodočnost se načelno vsi zavedamo. Res je tudi, da smo v poslednjih letih dosegli z zavestno akcijo na področju raziskovalnega dela nekatere pomembne uspehe. Med njimi velja predvsem omeniti:

- spremembo kredita za raziskovalno delo v letu 1967 v „nepovratna“ sredstva, kar je omogočilo normalno delovanje Sklada Borisa Kidriča,
- zakon o zagotovljenih in naraščajočih družbenih sredstvih Slovenije za raziskovalno delo, ki preko Sklada BK omogoča stalnost pri financiranju nalog,
- materialni položaj na univerzi je znatno popravljen,
- organizacijsko je bil utrjen SBK kot centralno mesto, kjer se stekajo družbena sredstva za raziskovalno delo,
- republike dobivajo vpliv pri razdeljevanju zveznih sredstev, itd.

4. Kljub omenjenim uspehom smo vsi nezadovoljni z napredkom, ki ga na tem področju dosegamo. Številni članki v tisku, na radiu in televiziji osvetljujejo ta problem z vseh zornih kotov. Težava pa je prav v tem, da ta problem zgolj „osvetljuje“, praktični ukrepi pa so minimalni. In ker zaenkrat prav nič ne kaže, da se bo stanje na področju raziskovalne in razvojne dejavnosti kmalu izboljšalo, je skepsa pri ocenjevanju dosegljivosti ciljev našega razvoja upravičena.

ODGOVORNOST ZA RAZISKOVANJE IN RAZVOJ

5. Načrtovalci razvoja morajo predvideti tudi perspektive raziskovalne in razvojne dejavnosti. V Sloveniji smo doslej o tem bore malo slišali. Saj se to ni jasno, kdo je odgovoren za razvoj te dejavnosti, od katere je v veliki meri odvisna uresničitev celotnega srednjeročnega načrta razvoja Slovenije!

To skrb prepuščamo kolektivom samoupravljalcev, posameznim raziskovalnim ustanovam, združenju raziskovalnih organizacij. Organizacijsko breme in ves upravni mehanizem je prepuščen skoraj izključno volonterjem ali posameznim funkcionarjem, ki morajo opravljati poleg te dejavnosti še vrsto drugih funkcij.

Zakaj menimo, da so pri nas ustanove ali funkcije, kot je ministristvo (ali sekretariat) ter sekretar za znanost nepotrebne, čeprav so izkušnje drugih držav (npr. Anglije, Francije, Nemčije) drugačne? Kdo je pri nas odgovoren za razvoj znanstvenih, razvojnih in raziskovalnih dejavnosti? Katera ustanova? Sklad Borisa Kidriča sicer financira raziskovalne naloge, vendar zaradi objektivnih težav ne more voditi dolgoročne kompleksne politike razvoja znanosti. Tudi samoupravna skupnost je ne bo mogla, brez pomoči dobrega profesionalnega aparata, ne formirati ne izvajati.

6. Morda je v jugoslovanskem obsegu za razvoj raziskovalnega dela odgovoren svet za koordinacijo znanstvenih dejavnosti. To je svet, ki ni dosegel posebnega uspeha z makroprojekti (80% znanstvenih organizacij ni zadovoljno s sedanjim sistemom, glej EP št. 937, in je tudi avtor številnih dogovorov o znanstveno tehničnem sodelovanju s tujino. Zakaj potem odklanjajo naši predstavniki, po njihovih ukrepih sodeč, izkušnje tujine, npr. funkcijo Max Planck Ges. v Nemčiji, CNRS v Franciji, Ministry of Science and Technology v Angliji itd.)?

Sekretariat za znanost in tehnologijo

7. Potrebujemo torej profesionalen pristop k organizaciji raziskovalnega dela. Menda nam je že jasno, da znanost in raziskovalno delo nista več vprašanje le slovenske kulture, ampak odločilna dejavnost za gospodarsko in družbeno rast naroda. Zato zavzemamo za samostojen sekretariat za znanost in raziskovalno delo, za skupno komisijo vseh zborov skupščine za raziskovalno delo ter za komisijo za raziskovalno delo pri izvršnem svetu, v kateri naj bi bili predstavniki pomembnih dejavnosti, kot so gospodarska zbornica, univerza, sekretariat za gospodarstvo itd.

Organiziran in učinkovit pristop k organizaciji raziskovalnih projektov bo posebno pomemben tudi pri usklajevanju in organiziranju medrepubliških projektov po razformiranju zveznega fonda.

8. Dve organizaciji sta pripravili gradivo za srednjeročni načrt razvoja raziskovalnih dejavnosti v Jugoslaviji: Zvezni svet za koordinacijo (1) in zvezna gospodarska zbornica (2).

9. Ali je morda čudno, da je gradivo zvezne gospodarske zbornice mnogo bolj konkretno? Tam najdemo tudi konkreten predlog – star je sicer že nekaj let – o obveznem skladu za raziskovalno in razvojno dejavnost pri gospodarskih organizacijah. (Mimogrede: slovenska gospodarska zbornica je za razliko od drugih proti temu predlogu.) Če gospodarske organizacije že tako ali tako samoupravno odvajajo denar za razvojno in raziskovalno dejavnost, zakaj smo protji jasnemu evidentiranju teh sredstev (posebno pri bankah in v trgovini).

Koliko naj daje država in koliko industrija

10. Zvezni svet za raziskovalno dejavnost ni pripravil razprave o svojem načrtu. Način dela sveta je nezadovoljiv, saj se velik del časa porabi za monologe funkcionarjev in medle razprave predstavnikov ozkih področij, potrebni pa bi bili delovni sestanki s konkretnim ciljem, za kar pa je sestav sveta mnogo prevelik in neprimeren. Svet bi bil dolžan utemeljiti sklepe, kot so npr.:

a) V petih letih predvidevamo povečanje števila raziskovalcev od 13.800 na 19.500 (oz. celo 22.900). Kje bomo našli te raziskovalce in koliko časa traja, da postane študent po diplomu raziskovalec?

b) Načrt predvideva povečanje deleža gospodarskih organizacij pri celotnih sredstvih za raziskovalne in razvojne dejavnosti v obdobju 1970-1975 po I. varianti od 55% na 62%, po II. varianti od 55% na 64%. Primerjava tega podatka s podatki v drugih državah kaže, da hočemo biti v tem razmerju močno različni od drugih. Saj strokovnjaki EGS ugotavljajo, da skupnost v razvoju zaostaja za ZDA med drugim tudi zato, ker so v EGS znašala državna sredstva I. 1967 le 3 milijarde dolarjev, industrija pa je vložila iz lastnih virov 2,7 milijard. (Dolinar, Delo, 24. 4. 1970), medtem ko je v istem času v ZDA država vložila v raziskave in razvoj 16 milijard dolarjev, industrija iz lastnih virov pa le 9 milijard dolarjev.

11. Nosilci raziskovalnega in razvojnega dela so ustrezne organizacijske enote gospodarskih organizacij, samostojne raziskovalne ustanove ter univerza in akademija znanosti. Od omenjenih so v najtežjem položaju samostojne raziskovalne organizacije, saj si morajo same zagotoviti celoten do-

hodek. Obenem je znano dejstvo, da so glavni nosilci kompleksnih in dolgoročnih raziskovalnih projektov v svetu velike, profesionalne raziskovalne organizacije.

12. Naši specifični pogoji so za razvoj znanosti in raziskovalnega dela zelo neugodni: pomanjkljiva organizacija raziskovalnega dela, pomanjkanje strokovnih kadrov, nizki družbeni produkti in dodatno k temu relativno nizke dobičke produkta, ki ga izločamo za raziskovalno delo, razdrobljeno in sirmošno gospodarstvo ter pomanjkljivo planiranje so vzroki, zaradi katerih ne moremo pričakovati, da bodo raziskovalne organizacije same dosegle, da bo njihova dejavnost v naši družbi dosegla mesto in pomen, ki ji pripada. Zato je potrebna organizirana družbenopolitična intervencija.

13. Nekateri nereseni problemi, ki hromijo delo velikih samostojnih raziskovalnih organizacij in s tem tudi ogrožajo uresničitev načrta družbenega razvoja, so npr. naslednji:

Razdrobljenost

Težave velikih institutov so posledica splošnih težav našega gospodarstva. Razecepljene gospodarske organizacije z različnimi interesi in pogosto slabo kadrovsko zasedbo ter z omejenimi finančnimi sredstvi (zaradi nizke akumulacije) ne morejo ne zastaviti ne financirati večjih kompleksnih nalog velikemu institutu. Majhna raziskovalna organizacija pa ne more reševati kompleksnih nalog. Tako lahko npr. Elektrotovarni upravičeno postavlja vprašanje, kateri kadri bodo lahko v Sloveniji izpeljali investicijo jedrske centrale. Za pripravljen delo so potrebna sredstva – kdo naj jih vloži?

Integracije gospodarskih organizacij v večja podjetja so pri nas še redkost in še tam, kjer pride do njih (npr. v železarnstvu ali pri tovarni „Iskra“), bo preteklo še precej časa, preden bodo posamezne enote nastopale koordinirano ter izkoriščale prednost velikih integriranih podjetij.

Razdrobljenost združene tovarne „Iskra“ onemogoča njen perspektivni razvoj, programskega sektorja praktično ni več. Programiranje je praktično prepuščeno vsaki tovarni za sebe. Razdrobljenost kemične industrije v Sloveniji je v marsičem vzrok težav kemijskega instituta „Boris Kidrič“.

Premalo akumulativna industrija dostikrat resnično ne more vlagati več sredstev v razvoj. Ni mehanizma, ki bi v večji meri pritegnil bančna sredstva ter sredstva organizacij, ki se ukvarjajo s trgovino, prometom itd. Pretežno deficitarna podjetja, npr. v papirni industriji, težko odvajajo sredstva za raziskave. V Jugoslaviji premalo uvajamo institucijo članarine sorodnih podjetij, ki naj bi predstavljala finančno bazo za delo raziskovalnih organizacij. Prednost tega načina financiranja institutov je v tem, da so rezultati za vso stroko zanimivih raziskav dostopni vsem članom, posebna naročila, npr. tudi zaupne narave, pa financira vsako podjetje zase. Dodatna sredstva bi lahko dobili take:

a) banke naj bi kreditirale študij predprojektov, ter zahtevale oceno izvršenih programov in investicij. Ker se to sedaj ne dogaja, smo pogosto neprijetno presenečeni nad razvojem in uspehom sicer v začetku mnogo obetajoče investicije. Karakteristično je npr., da podjetja – investitorji elektroenergetskih objektov – nimajo sredstev za predštudije in oceno dela. Ali pa drugi primer: Cestni sklad SRS dela srednjeročen program vzdrževanja, rekonstrukcij in gradnje cest v Sloveniji (gre za 2 milijardi N-din) brez raziskovalnih projektov!

b) ustanoviti bi bilo treba sklade za raziskovalno in razvojno delo, vanje bi morale prispevati tudi take gospodarske panoge kot so trgovina, banke in drugi, ne pa samo industrija!

Večje koncentracije

14. Ne moremo mimo dejstva, da je sodelovanje gospodarstva z raziskovalnimi organizacijami v drugih republikah uspešnejše kot v Sloveniji. Kot primer lahko navedemo elektronsko industrijo, ki je najbolj vezana na hiter razvoj. El presega Iskro po številu stipendistov, po številu visokošolskih kadrov ter tudi po številu in zneskih pogodb z raziskovalnimi organizacijami. Osnovni vzrok, ki ga navajajo predstavniki Iskre, je v premajhni koncentraciji sredstev, očitno pa gre tudi za pomanjkanje strokovnih kadrov in razvojnih programov.

Težave pri financiranju razvojnega dela se ne pojavljajo le pri podjetjih, ampak tudi pri dejavnostih širšega pomena. Razvoj energetike npr. ni le domena samo posameznih elektrogospodarskih podjetij, ampak je dejavnost, ki ima poseben družbeni pomen za razvoj celotnega gospodarstva. Če je družba smatrala za potrebno, da z zakonom združuje sredstva za bodoče investicije, bi morala predvideti tudi del teh sredstev za optimizacijo in raziskave na področju elektrogospodarstva. Kratkoročnost na tem področju je značilna za resnični odnos do raziskav na splošno, ne le na tem področju. Cestni sklad npr. je pripravljen financirati asfaltiranje ceste, planiranje cestno-prometne mreže pa seveda ni njegova funkcija. Cigava pa je?

Licence

15. Dokler gre gospodarski organizaciji dobro, se zadovoljuje z obstoječo tehnologijo in običajno ne vlaga (razen redkih izjem) v perspektivni razvoj. Šele težave na tržišču sprožijo iskanje pomoči pri raziskovalnih organizacijah, ker pa so takrat gospodarske organizacije tudi že v finančnih težavah, jim le-te onemogočajo naročila kompleksnih raziskav. Karakteristično je npr., da železarne poverjajo Metalurškemu institutu več pomembnih razvojnih in raziskovalnih nalog v času, ko so v finančnih težavah in poslujejo z izgubo, prej, ko teh težav niso imele, pa so za raziskave dajale mnogo manj.

Če imajo gospodarske organizacije denar, ga raje vložijo v licence, ker menijo, da preverjenost licence zagotavlja finični uspeh.

Čeprav licence omogočajo kvalitetnejšo proizvodnjo, pogosto zaostajajo za najmodernejsimi dognanji in s tem pogojujejo manjši uspeh na tržišču, ter istočasno počasnejši razvoj podjetja. Vlaganje v lastno raziskovalno delo se smatra za tvegano, potencialna večja korist pri uspešni realizaciji pa se ne zdi dovolj vabljiva, največkrat zaradi konservativnosti kadrov, ki niso dovolj kvalificirani. Seveda pa so tudi za prevzem licence potrebni kvalificirani kadri (štirje inženirji ne morejo prevzeti polvodniške tehnologije!). Večina samoupravljalcev je gotovo dovolj zrelih, da želijo zagotovljeno delo v daljši perspektivi. Pogosto je krivda na srednjem in vodilnem kadru, ki ne zna dovolj prepričljivo prikazati pomena raziskav, ker sami niso o tem dovolj prepričani. Naročanje raziskovalnih nalog je pač odvisno od tega, kako jih prikaže vodstvo tehničnega sektorja, od razlage trenutnih konjunkturnih pogojev in bližnje ter daljne perspektive. Negativen primer je npr. tehnologija voda. Opremo kupujemo v inozemstvu skupaj s postopkom, ki pa ne ustreza. Ob investiranju hotelov v Portorožu nismo predvideli ureditve problema odpadnih voda, ki lahko bistveno onesnažijo morje in s tem odvrnejo turiste. Pri tem pa bi bili stroški za to ureditev glede na celotno investicijo sorazmerno nizki. Nujna je integracija parcialnih interesov v skupen gospodarski in družbeni interes. Brez tega tudi raziskovalno delo ne more uspeti.

Vpliv pomanjkanja dolgoročnih programov na razvoj raziskovalnih organizacij

16. Dejavnost večine institutov je podjetjem sicer potrebna in instituti niso v skrbeh za svoj obstoj, vendar je to obstoj iz dneva v dan, saj perspektivnih nalog nihče ne financira. Zato mora raziskovalna organizacija s kvalitetnim kadrom opravljati le najnujnejša in servisna dela, obsežna in potrebna raziskovalna področja pa ostajajo nepokrita. Zaradi kratkoročnih nalog in omejenih sredstev imajo številni instituti premalo kadrov. 25 inženirjev ne more prevzeti odgovornosti za zbiranje sredstev in izvedbo dolgoročnih načrtov razvoja energetike Slovenije! Zato je situacija v nekaterih področjih slabša, kot je bila v preteklosti. Potrebne so nove raziskave, a kdo naj jih financira? Karakteristična je npr. tudi zaostalost v dispečerstvu, kjer prevladuje še vedno ročna optimizacija in je avtomatizacija zanemarljivo malenkostna. Instituti ne morejo pogrešati svojih sodelavcev, ki morajo namesto raziskav opravljati vlogo akviziterjev ter na dolgo in široko, pogosto žal brez uspeha, prikazovati potrebni raziskav potencialnim interesentom.

Zaradi velikega števila manjših nalog in njihove kratkoročnosti je specializacija raziskovalcev nemogoča. Pomanjkanje dolgoročnih programov, za katere ni sredstev, onemogoča sodelavcem instituta poglobljen študij in stalno spremljanje najnovejših izsledkov v svetu. Zaradi hitrega zastaranja znanja postajajo še ti maloštevilni kadri vedno manj funkcionalni, ker nimajo možnosti izpopolnjevanja. Instituti ne morejo odvajati dovolj denarja za sodobno opremo. Raziskovalne organizacije imajo premalo denarja za vzgojo kadrov. Raziskovalca ni mogoče prekvalificirati po diplomii čez noč. Pri prepletanju sistemov samoupravnih in družbenopolitičnih odločitev o gospodarskih objektih pogosto pride do nemogočih situacij. Gospodarska organizacija, ki ji pogosto prepustimo v izkoriščanje določeno investicijo, zgrajeno s sredstvi drugih gospodarskih organizacij (npr. investicije v elektrogospodarstvu), bi morala gospodariti kar najbolj odgovorno. Del svojih sredstev bi morala odvajati za razvoj bodočih kadrov, pri čemer politika na tem področju ne bi smela biti tehtana skozi osebne dohodke. Splošni problem raziskovalnih organizacij je, da lahko gospodarskim organizacijam zaračunajo le tekoče stroške naloge. Če pa gospodarska organizacija po zaslugi storitev raziskovalne organizacije vrsto let posluje z dobičkom, nima raziskovalna organizacija od tega nobene koristi. Institucija dolgoročne udeležbe je pri nas neznana.

Proizvodnja namesto raziskovalnega dela

17. V pomanjkanju finančnih sredstev rešujejo številni instituti svoj položaj s proizvodnjo. Seveda morajo pri tem zmanjšati obseg raziskovalnega

dela. Primer: Metalurški institut. Zaradi pomanjkanja razvojnih nalog tudi ZZA išče rešitev v proizvodnji, kar mu visokokvalificirani kader gotovo omogoča. ZZA dobi od „Iskre“ le še 1/4 dohodka, ostalo pokrivajo naloge za druge interese in lastna proizvodnja. Kljub nekaterim področjem, ki so na evropskem nivoju (laserji, večkanalna telefonija, telekomunikacije), ima težave s financiranjem. Ko se institut znajde pred dilemo, ostati ali propasti (in precej institutov se je v reformi znašlo pred to dilemo), si poišče rešitev v lastni proizvodnji ter v sprejemanju drobnih in kratkoročnih raziskovalnih nalog.

18. Proizvodnja v raziskovalnih organizacijah je pozitivna le v določenih primerih. Zaradi slabih materialnih razmer gospodarstva nima znanje v novi absolutni obliki kot ideja, objava, nasvet itd. nobene cene. Ceno dobi še tisti trenutek, ko je verificirano z realnostjo v naših razmerah – tj. takrat, ko ne predstavlja več rizika (nemalo domačih idej se vrača k nam v obliki kupljene licence potem, ko jih je kapitalno močnejši inozemec tržno izkoristil. Vendar pa je takrat tveganje manjše). V takih primerih mora torej raziskovalna organizacija samo utreti celo pot razvoja, od ideje do realizacije. Šele ko proizvaja manjše serije, ima možnost, da najde kupca za postopek. Seveda pa je takrat, ko je ekonomika postopka jasna, tudi raziskovalni organizaciji težko opustiti proizvodnjo, če nima zagotovljenih novih raziskovalnih nalog. Proizvodnja je morda upravičena tudi takrat, ko gre za unikate oziroma za zelo majhne serije. Pa še takrat mora ostati delež proizvodnje razumno majhen.

Obrtniška proizvodnja

19. Spreminjanje raziskovalnih organizacij v edine delovne organizacije, ki imajo lasten razvoj, pri tem pa le obrtniško proizvodnjo ob istočasno slabem komercialnem pristopu, predstavlja političen problem, ki ga raziskovalne organizacije z lastnimi močmi ne morejo rešiti! Globoko se motijo tisti, ki menijo, da je problem raziskovalne organizacije rešen ter da je „zdrava“, če sama za služi za svoj obstoj.

Glede na visoko število specializiranih visokokvalificiranih kadrov v teh organizacijah (razmerje med inženirji in ostalimi uslužbenci je mnogo ugodnejše kot v drugih organizacijah) je za družbo, ki je vlagala v izobrazbo (univerza!) in opremo (družbeni fondii), čista izguba, če pusti, da kadri z najvišjo kvalifikacijo (ki jih ima vsak narod v močno omejenem številu) zaslužio le za svoje plače!

Zato družba ne sme prepustiti raziskovalnim institucijam, da se znajdejo same v okvirih tržnega gospodarstva, ampak mora ustvariti pogoje (od sposobnega managerstva institutov do sistemskih rešitev), v katerih bo dobila od institutov več kot samo to, da se samostojno vzdržujejo. Zopet smo pri vprašanju: Kdo skrbi pri nas za uvajanje raziskovalnih rezultatov v prakso, ki da komercialni uspeh?

Med zadnjimi v Evropi

20. Kljub sorazmernemu povečanju sredstev za raziskovalno delo v poslednjem času so ta v primerjavi z drugimi državami še vedno zelo majhna. Tudi druge države so namreč ta sredstva v poslednjem času iz razumljivih vzrokov znatno dvignile. Na prvi evropski konferenci ministrov znanosti (jugoslovanska delegacija je vodil predsednik Sveta za koordinacijo znanstvenih dejavnosti in ne ministri, ker ga nimamo) so npr. primerjali, koliko sredstev vlagajo posamezne države letno (Delo, avgusta 1970):

	dolarjev na prebivalca
SSSR	38,7
CSSR	38,4
Vel. Britanija	45,2
Francija	40,8
Nizozemska	40,8
ZR Nemčija	40,0
Švica	50,9
Švedska	41,6
Norveška	23,0
Madžarska	14,7
Poljska	10,6
Bolgarija	6,4
Iriska	6,2
Avstrija	7,8
Romunija	5,6
Jugoslavija	3,0
Španija	1,9
Grčija	1,3

To so podatki iz leta 1967, ko je Jugoslavija vlagala 0,6 % nacionalnega dohodka. Danes dajemo menda okoli 1 % brutto nacionalnega dohodka (po nekaterih podatkih do 1,3 %) in smo še vedno na repu (kajti tudi drugi niso držali rok križem!).

problemi visokošolskega izobraževanja

PRELIMINARNI ZAKLJUČKI O PLANIRANJU VIŠJEGA IN VISOKOŠOLSKEGA IZOBRAŽEVANJA

V kolikor pregledamo stanje kadrov, lahko že danes rečemo, da bomo v bodoče potrebovali več diplomantov z „novih“ področij: kibernetike, matematike, komunikacij, organizacije in nasploh sodobne ter nove tehnologije in manj s „klasičnih“ področij: gozdarstva, veterine, agronomije, rudarstva in podobno. Skratka, potreben je intenziven prehod s primarnega in sekundarnega na terciarno in kvartarno področje dela, tj. manj opravljanja ročnega dela pa zato več prodajanja umskega dela.

Planiranje vsebine izobraževanja bi morali začeti že pri osnovni šoli oz. že pri predšolski dejavnosti. Namreč znano je, da se kreativnost, ambicije, delovne navade, socialni odnosi itd. oblikujejo najmočneje na tej stopnji. Res pa je, da te kvalitete pridejo do izraza bolj na višji stopnji.

Prognoza študentov

Podatki kažejo, da se v razvitih deželah, npr. v ZDA, Vel. Britaniji, na vsakih 15 let podvoji število študentov na nivoju visokošolskega izobraževanja. (Glej: E. Edwards, Bradford, zapiski s predavanja, Ljubljana 1970!) To je skoraj enaka perioda kot se smatra, da je potrebna za podvojitev objektivnega znanja. Pri nas smo zadnjih 15 let opazili podoben trend, saj je bilo leta 1955/66 vpisanih skupno slušateljev na visokih in višjih šolah 6.671 (na visokih 6.151, na višjih 520), leta 1969/70 pa je bilo vpisanih 17.565 slušateljev (10.643 na visokih in 6.922 na višjih šolah).

Šole	1960/61	1969/70	1975	1990
1. Pedagoška akademija	601	2427	2500	4000
2. Upravne pravne šole	482	1130	1200	2000
3. Šola za org. dela	—	513	600	1000
4. Šola za soc. delavce	162	171	200	1500
5. Tehniške šole	1198	2026	2300	5000
6. Agronomska šola	251	178	200	1000
7. Zdravstvene šole	417	477	500	1000
8. Nove višje šole (vede)	—	—	100	2000
Skupaj	3111	6922	7600	17000

Šole, fakultete	1960/61	1969/70	1975	1990
1. Filozofska fakulteta	1097	2212	2700	5000
2. Ekonomska fakulteta	804	1351	1600	3000
3. Pravna fakulteta	975	885	1000	2000
4. Fakulteta za strojništvo	856	1076	1500	5000
5. Fakult. za elektrotehniko	974	840	1100	3000
6. FAGG				
a) arhitektura	457	294	300	
b) gradbeništvo	362	393	500	2000
c) geodezija	97	66	85	
7. Fak. za nar. in tehnologijo				
a) mat. in fizika	159	315	500	
b) montanistika	375	382	400	
c) kemija	1056	938	1200	5000
d) tekst. tehnologija	415	190	200	
8. Biotehniška fakulteta				
a) agronomija	332	125	200	
b) gozdarstvo	317	135	200	
c) veterina	111	194	200	1500
d) biološki odd.	42	238	300	
e) živil. tehnolog.	—	156	200	
9. Medicinska fakulteta				
a) spl. medicina	515	572	800	
b) stomatologija	282	281	400	1500
10. Fak. za sociologijo	84	365	700	1500
11. Visoka kom. šola	1067	1307	1800	2000
12. Visoka šola za tel. kult.	103	254	300	500
13. Org. vede — nove smeri	—	—	400	2000
Skupaj:	10480	12569	15000	34000

Glede izobraževalnih ustanov bi dejali, da smo se navadili, da ostro kritiziramo zaostajanje neke gospodarske organizacije za svetovnimi standardi produktivnosti dela. Toda nismo se še navadili, da bi ista merila uporabljali za druge vrste organizacij, na primer za univerzo. Toda, če lahko nizko produktivnost podjetja opravičujemo z občo gospodarsko zaostalostjo, pa ne moremo istega opravičila imeti za nizko raven univerzitetnega študija.

B. Horvat navaja naslednje karakteristike današnje univerze: 1. tradicionalizem, to je tretiranje študenta kot sprejemalca znanja profesorjev, 2. konservativizem, to je odpor proti novim metodam dela in novim predmetom, 3. zaprtost ustanove, kar vodi do formiranja interesnih skupin in monopola kot nadomestek za znanstveno delo, 4. prevladovanje birokratske strukture in odnosov, 5. uni-

Kot vidimo iz podatkov, je bila podvojitev dosežena predvsem na račun vpisa v višje šole in ne toliko na univerzo.

Vendar s takšnim porastom ne moremo biti zadovoljni, ker zajema pri nas manj kot 10% (9,76%) mlade generacije od 19 do 24 let. To je „študijska generacija“, ki je v ZDA, Švedski že danes zajeta v 25% in več, na koledžih in univerzi. 25% poudarjamo tudi zato, ker približno 1/4 mlade populacije je po svojih sposobnostih vsekakor normalno sposobno za visokošolski študij ter ga tudi dokonča.

V kolikor bi ostali pri podvojitvi števila študentov, lahko leta 1985 računamo na kakih 35.000, v letu 1990 pa že kakih 45.000 študentov.

Za kratkoročno obdobje, npr. do leta 1975, lahko pričakujemo manjši porast, posebno če bodo izostali ukrepi, ki pridejo v poštev, če si postavimo določene cilje. To so ukrepi, ki se tičejo večjega priliva z osnovnih v srednje šole in nato v višje in visoke šole, ter ukrepi v zvezi z učnimi kadri in materialnimi sredstvi. Tao bi prognozirali za leto 1975 le za približno 2,25% večjega zajetja mlade generacije kot za leto 1969/70, kar bi zneslo cca 12% mlade generacije med 19 in 24. letom, tj. cca 22.500 slušateljev. Od tega bi jih bilo približno 2/3 ali 15.000 na univerzi in 1/3 ali 7.500 na višjih šolah.

Prognozo smo napravili na osnovi ciljev, da želimo imeti leta 1975 zajete v višje in visoko izobraževanje 12% mlade generacije, tj. cca 15.000 študentov, leta 1990 pa 25% ali cca 51.000 študentov. Pri teh prognozah smo upoštevali sedanje stanje in bodoče potrebe, pač kolikor smo dosedaj lahko spoznali to problematiko. Podatki so naslednji:

Najbolj boleča značilnost slovenske univerze je v tem, da je njen output v odnosu do inputa izredno nizek (12% po enem izračunu in 30% po drugem izračunu). Za nekatere fakultete je celo značilno, da se je input v raznih fazah zadnjih desetih let povečal, output pa je ostal isti. Glede na to, da se input v tako nizkem procentu transformira v output, so majhne možnosti (pri neizpremenjenih ostalih pogojih), da bi znatno povečan input bistveno vplival na output. Ali z drugimi besedami: čeprav bi število vpisanih na univerzo povečali za 50% (kar pa ni možno glede na kapacitete srednjih šol in število dijakov v srednjih šolah), se to pri outputu ne bi dosti poznalo.

Da bi povečali output na univerzi, bi morali v prvi vrsti uvesti določene ukrepe, s katerimi bi skušali spremeniti odnos med inputom in outputom.

Vpliv gospodarskih ciklusov

Študentska politika v zadnjih desetih letih pomembno variira (od 40% štendiranih v letu 1960 na 21,8% v letu 1969/70). Variiranje v študentski politiki je po eni strani odraz gospodarskih ciklusov, po drugi strani pa rezultat dejstva, da je naše gospodarstvo v bistvu neplansko gospodarstvo. Gospodarske in druge delovne organizacije doslej niso planirale potrebe po kadrih. V študentski politiki pa so pač improvizirale, a kadar se je gospodarski cikel obrnil navzdol, so se začele zapirati in niso več razpisovale novih študentov. Ko pa se je cikel obrnil navzgor, so naenkrat spoznale potrebo po kadrih. Ker pa jih na tržišču delovne sile ni bilo, so začele zopet štendirati.

V zadnjih dveh letih pa so nastale v nekaterih gospodarskih organizacijah določene pomembne izpremembe, ki nam dajo pravico domnevati, da bo vsaj planiranje kadrov postala realna možnost. V Sloveniji se je pojavilo določeno število izredno močnih gospodarskih organizacij (ki priključujejo v svoj okvir druge manjše organizacije). Te organizacije (kot so Gorenje, Meblo, Slovenijales itd.) imajo plan svojega gospodarskega razvoja. Take organizacije bodo verjetno postale poglaviti potrošniki kadrov, ki jih bo „producirala“ univerza.

Negativni učinki gospodarskih ciklusov na študentsko politiko bodo z nastankom in nastajanjem velikih in močnih gospodarskih organizacij zmanjšani, ker bodo velike gospodarske organizacije manj ranljive v času, ko bo cikel upadal, poleg tega planirajo svoj razvoj in ne živijo več v docela nestrukturirani situaciji. Ker zaradi svoje ekonomske moči že same strukturirajo situacijo oziroma okolje, je planiranje kadrov zanje možno, realno in nujno.

Negativni aspekti gospodarskih ciklusov pa bi se zmanjšali tudi tako, da bi republiški študentski fond v času, ko bo šel gospodarski cikel navzdol, štendiriral večje število študentov, v času, ko pa bi šel cikel navzgor, bi nadaljevanje štendiriranja prepustil gospodarskim in drugim delovnim organizacijam ob ustrezni povrnitvi sredstev za že dane študentske. Možna pa je tudi, da bi republiški fond stalno štendiriral določeno število študentov, te študentske pa bi delovne organizacije vrnilo fondu, ko bi se diplomant zaposlil.

Za manjše delovne organizacije, ki delujejo v nestrukturiranih in težko predvidljivih razmerah — ko je planiranje zanje dvomljivo in nezanesljivo — bi bila ta oblika financiranja študentov zelo realna. Študentske bi za diplomante sigurno izplačale, saj bi znašali stroški za enega diplomanta okoli 20.000 din (za pet let po 30.000 S-din). Ne bodo pa pripravljene zaposlovati diplomantov v času, ko se bo obrnil gospodarski cikel navzdol.

Možnosti za ekonomizacijo študija

Sedanji stroški, ki nastanejo s tem, da izšolamo enega diplomanta, nam vsekakor puščajo precej prostora za razmišljanje o drugačnih kombinacijah vloženih resursov od sedanjih. Vendar kljub visokim stroškom na diplomanta ne moremo vedno govoriti o potratnosti pri tistih fakultetah, kjer takšni stroški nastajajo.

Dejstvo je namreč, da večina fakultet sploh nima možnosti kaj prida vplivati na ekonomizacijo porabe sredstev, ker jo pritiska masa študentov, pri čemer fakulteta nobenemu od študentov ne more oskrbeti normalnih pogojev študija, kar se takoj manifestira v slabem študijskem uspehu, to pa zopet direktno zvišuje stroške na diplomanta. Sredstev, ki jih označujemo kot stroške na diplomanta, sam diplomant dejansko ni bil deležen. Na enak način so tudi ostala razmerja v zvezi z diplomanti le teoretični izračuni. V resnici je moral študent, ki se je na koncu izkazal kot diplomant, deliti uso do celotne vpisane mase študentov. Fakulteta bi nosila polno odgovornost za višino stroškov na diplomanta v primeru, če bi lahko sama določila obseg vpisne generacije, pač na osnovi kriterija, da mora vsem tistim, ki jih vpiše, zagotoviti optimalne pogoje študija.

(To velja danes samo za medicinsko fakulteto). Fakulteta bi nosila odgovornost tudi v primeru, če bi dejanske razmere odgovarjale optimalnim, pa čeprav vpisna generacija načelno ni omejena. (To velja danes za biotehniško fakulteto). V vseh preostalih primerih pa gre za širšo odgovornost in za vprašanje, ali želimo toliko diplomantov, kolikor študentom dopustimo, da se vpišejo na posamezno fakulteto? Če je odgovor pozitiven, potem moramo zagotoviti tudi takšne optimalne razmere, v katerih je redno dokončanje študija možno. Če pa je odgovor negativen, potem je potrebno vzpostaviti sistem omejitev takšne ali drugačne narave, ker sicer prekomeren vpis pomeni neracionalno trošenje energije, časa in sredstev.

Pod optimalnimi razmerami mislimo na to, da morajo biti za formiranje zelenega števila diplomantov dosežena neka določena razmerja med količinami faktorjev inputa:

$$D = UO : S : FS$$

(D – diplomanti, UO – učno osebje, S – študenti, FS – finančna sredstva)

RAZMERJE MED UČITELJI IN ŠTUDENTI je zapopadeno v problemu normiranja osnovne študijske skupine. Normativi, ki smo jih postavili, izhajajo iz situacije na anglo-saksonskih univerzah in pa iz premisleka o praksi naše lastne univerze. Izoblikovali smo si stališče (ki ga bo ob drugi priliki veljalo podrobneje obrazložiti z andragskega vidika), da šteje optimalna študijska skupina na PF 20 študentov, na FF in EF 15 študentov, na tehniko (BTF, FNT, FAGG, FE, FS) 10 študentov in na MF 8 študentov. Na vsako študijsko skupino štejemo po enega učitelja kot mentorja. Število učiteljev mora potemtakem odgovarjati vsaj številu študijskih skupin. Če se držimo pravila, da mora biti vsaj toliko asistentov (in podobnega učnega osebja), kolikor je univerzitetnih učiteljev, potem smo tudi za njihovo število našli odgovor.

ZA ŠTEVILO ŠTUDENTOV v vpisni generaciji je odločilno, kakšen osip predvidevamo. Za nas je ob izpolnitih ostalih pogojih **MAKSIMALEN** osip 10 do 20 %.

V POGLEDU FINANČNIH SREDSTEV je pač potrebno poudariti konsekvence, ki izhajajo iz dimenzioniranja ostalih dveh faktorjev inputa v izobraževalnem procesu, tj. število učiteljev in število diplomantov. Kaj to praktično pomeni za ljubljansko univerzo?

Glede na to, da bi poprečni letni stroški na enega študenta znašali okoli 8.500 N-din (danes je ta številka gotovo za polovico nižja), bi se bili prisiljeni z vsro resnostjo ukvarjati z vprašanjem izločitve tistih „študentov“, ki v zvezi s študijem dejansko nimajo nobenih resnih namenov. Sondaže, ki jih je opravila s tem v zvezi univerza, so pokazale, da je v I. letniku skoraj 20 % takih študentov.

To pomeni, da bi se sedanji vpisni kontingent na ta način zmanjšal na kakih 3.500 študentov in na osnovi tega bi potem pričakovali okoli 3.000 diplomantov letno ob 13.000 študentih na univerzi.

Najsodobnejša univerza

Neprimerno težje pa je ugotavljati stopnjo dojemljivosti sedanje univerzitetne strukture za nek nov model univerze in za novo „tehnologijo“ študija. Ne bi nam bilo treba postavljati posebnih vprašanj v zvezi s tem, če bi lahko krivdo za sedanjo neučinkovitost univerze mirne vesti in v pretežni meri znali zrabiti na „objektivne okoliščine“, predvsem na finančno situacijo. Toda že ko smo prikazovali situacije posameznih fakultet, smo ugotovili, da bi s tem izkrivili kompleksne razloge. Ob vseh opravičilih, kot so neorganizirana kadrovska rast itd., moramo konstatirati stanje, da del učnega osebja ni uspel obdržati niti tistega nivoja pouka in tiste tehnologije študija, ki je bila nekoč na naši univerzi že uveljavljena. To je s historično analizo razvoja pouka posameznih predmetov možno dokazati. Ta del učiteljev seveda ni dojemljiv za nove, zahtevnejše oblike direktnega, programiranega, „case“ itd. študija. Po drugi strani nas raziskave Republiškega zavoda za zaposlovanje opozarjajo, da se poprečna intelektualna sposobnost študentske populacije nikakor ne dviga in da se na univerzo vpisuje le majhen odstotek nadpoprečno nadarjene mladine, le to pa izvira iz problematike outputa osnovnih in srednjih šol. Tudi tak podatek nam kaže bistveno zmanjšane možnosti uspešne uvedbe inovacij v univerzitetni študij.

Nekatere jugoslovanske univerze (izrecno zagrebška univerza) so se odločile, da bodo poizkusile vse, da bi najprej na nivoju podiplomskega študija vzpostavile najsodobnejšo univerzitetno strukturo in uveljavile najmodernejšo „tehnologijo“ študija. Čeprav predviden v manjšem obsegu, je ta poseg bistveno zadel v obstoječo organizacijsko strukturo univerze, saj pomeni odločno oddaljevanje od pojma fakulteta in približevanje departmentalizaciji univerze.

Fenomenalna Dahrendorfova kritika nemške fakultete (to je pravzaprav tudi naša fakulteta), ki jo je podal v ekspoziciji, naslovljenem na Fondation Friedrich Nauman (objavljena v Hochschul-Dienst, 8. in 23. februarja 1964), nas prepričuje, da je to tudi edina pot iz zagate evropske univerze, saj ta tvorba nima nobene utemeljitve več v sistemizaciji znanosti, v zadnjem desetletju pa je s filmsko brzino izgubila tudi vsak pomen kot kadrovska šola. Ostala je samo še „branič starih znanstvenih nazorov in intelektualne revščine ljudi, ki naj bi direktno posebjali vitalnost človeškega duha.“

Naš predlog ni tako radikalne narave, da bi zahteval takojšen prehod od sistema fakultet k sistemu departmentov. Važnejše od tega se nam zdi postopno uvajanje (od višjih letnikov k nižjim) „tehnologije“ študijskih skupin in mentorskega študija. Republiška izobraževalna skupnost bi morala biti zelo rigorozna in bi morala finančno stimulirati oz. sankcionirati uvedbo obeh principov tam, kjer so za to podani objektivni pogoji. Prepričani smo, da bi po tej poti zelo kmalu zvišali stopnjo učinkovitosti univerze, slej ko prej pa bi se v Ljubljani srečali s sodobno evropsko univerzo. Že danes pogoji za to niso povsem minimalni.

Če pa bi se izkazalo, da obstoječa univerzitetna struktura ni sposobna samopreobrazbe, potem bi veljalo razmišljati tudi o drugačnih poteh. Če nam manjka letno več kot dvakrat toliko diplomantov, kolikor jih nudi obstoječa univerza, in če ta univerza tega števila nikakor ne more zvišati, potem tudi ekonomski razlogi govorijo o popolnoma novi univerzi. Skoraj nobena od evropskih dežel se tej možnosti ni izognila, seveda, ko je predhodno proučila perspektivo svojih kadrovskih potreb in ko se je družba zavedla odgovornosti pred mlado generacijo, ki ji je treba omogočiti, da razvija vse svoje potencialne intelektualne sposobnosti. Nova univerza naj bi odprla oddelke, kjer se bo število študentov podvojilo ali celo potrojilo, ter nove smeri študija (kibernetika, organizacija itd.) in pa morda tudi oddelke z bistveno spremenjenim načinom dela. Ob perspektivi okoli 50.000 študentov v starosti 19 do 24 let, tj. do 25 % mlade generacije, take zamisli prav gotovo pridobe na izredni pomembnosti, posebno, ker se pojmuje za univerzo 10 do 15.000 študentov kot optimalno število. Nova univerza bi morala načrtno izobraževati kader za magisterij in doktorat. Naj omenimo, da se danes postavlja razmerja 1:6, tj. 1 doktorat na 6 diplomiranih vsako leto. Pri nas je to razmerje za sedaj približno 1:50, ali en doktorat na 50 diplomiranih vsako leto.

Navedeni preliminarni zaključki in razmišljanja so sad dosežanih študij in podatkov in so še vedno diskusijskega značaja. Predvsem je treba cilje in prognoze izobraževanja na višjih in visokih šolah uskladiti s celotnim sistemom (npr. izobraževanja) tako osnovnega in srednjega šolstva kot izobraževanja po diplomi na univerzi.

MARJAN PUNGARTNIK

praznik

I.

mrtvo odhaja od nas praznik

po znoju dišeča konjska sedla
se s hrbti naslanjajo
v pas zapoznelega sonca

v strah nakovala konjskih src
odprt žrtvenik žabjih mrestov
v zelenem ločju strm zalet kačjih kraljev

to so sanje! ta mrtvi vprašujoči
očesni svod cromagnonskega fosila

po tisočletju grgra zemlja vedno enake besede
in se spodmikajo tla ugašajočim hudournim nalivom
in govori je jeziki propadajočih rek
in travne ruše in skrhanke podrasti

in se odpira vozeli starih slemen
ki dan za dnem niže poklekajo v travo

poglej to oko ki se izteka
kot dvignjen rog v kotaljenju zelenih cest
vse sesedanje ves strah
vsa enosmerna rast vase

kamorkoli ga odplakne sončni veter
ki se zjutraj kot ogromen pes
oddihuje in lega v strmičeni hlad

II

kot hladen prš bukvoja
se na razpotju pred kapelo ustavim

in gledam s teh mostov od koder
vrane letajo na trhle brazde
s teh črnih oken kjer kačnik raste kakor žeja

s teh zapuščenih potk
ki jih prepreda križevčeva sled

s praga kjer je včasih mati
drstela z dlanmi v jutru
zdi se mi da otekajo dolgi popoldanski travniki

stržen sonca belo čelo hiše
in pogrebni hrup mravelj
ki grizejo pot med starimi kolesi

III

jesen vstaja v korakih očrnelega grabna
v zaveterju bela roka hišnih zidov

ogonj se v starih pogoriščih gasi
ko jok in odkašljevanje ovac

te pesem je stara in veter
visi z njo na polknica

kakšen konj se ustavlja ki se mu
gobec s penasto lučjo dviguje med razore
kakšen roj otrok se z belega mosta
v beli vodi razgrinja

kakšen materin glas v velikem rženem soncu
ko tekajo sence od ognjišča
ki so ga zrušili trdi koraki pepela

nagovorili so me nezaceljeni hrbti
starih pohorskih hribov in slišal sem
nekak skok

ko so otroci skozi oči
s prsti utrnili luč
in jih je potopil spanec
daleč v čas polnočni
in v čas mrtvih kukavic

v vodo zagazili
beli oblaki s smrčkom in se dotaknili
bele poti vode bele noči
maj na ramenih korak jutra in svetlobe

vprašajte kamnite hiše, ki so ostarele
v dolgoletnem boju z rastjo
eno samo streho odgrnite kjer se otroci
razkrapljajo v živih sanjah

kdo more razplesti stari ogenj
iz njihovega spanca

IZOBRAŽEVANJE ALI IZPRAŠEVANJE?

„Izpraševanje = sužnost, kromolčasto, hierarhična družba“

(Zapisano na pariškem zidu, maja 1968)

V preteklem letu 18 odstotkov študentov in 12 odstotkov študentk na britanskih univerzah ni uspešno opravilo izpitov. Na drugih visokošolskih ustanovah se je stopnja osipa pri študentih povzpela kar na 30 odstotkov, pri študentkah pa na 20. Ob teh dejstvih se nam vsekakor vsiljuje vprašanje: zakaj je stopnja osipa tako visoka?

Najsplošnejši argument je, da vsi ti študenti niso izpolnili predpisanih zahtev in da so zato pač upravičeno padli. Toda tedaj ko se stopnja osipa na neki univerzi povzpne na 30 odstotkov, medtem ko je drugod odpadlo le 3 odstotke študentov, si lahko ta pojav razlagamo z upravičeno domnevo, da bi neuspeh na eni fakulteti pomenil uspeh na drugi. Različne variacije med posameznimi stopnjami neuspešnosti nam jasno kažejo le eno: namreč to, da zagotavlja obstoječi izpitni sistem le izbor po naključju.

Večina razprav o izpiti se je doslej ukvarjala z vprašanjem, s kakšnimi testi naj bi preizkušali študente. Bolj primerno bi bilo, da bi se vprašali, kaj naj pravzaprav testiramo? Vse prepogosto so izobraževalni nameni prikriti izpitnim ocenam, namesto da bi izpitne ocene vskladili z izobraževalnimi prizadevanji. Akademikom trenutno vlada sistem ocenjevanja. Izpiti odločajo ne samo o študentovcm učenem programu, ampak o njegovem celotnem izobraževalnem procesu. Bolj racionalno bi seveda bilo, če bi najprej definirali namene visokošolske izobrazbe in bi le-tim prikrili izbrani način ocenjevanja. Dosedanjemu izpitnemu sistemu očitamo zlasti dveje: prvič, premajhno zanesljivost izpraševanja; in drugič: neustreznost izpitov, če ne preizkušajo intelektualnih sposobnosti.

Ogledimo si pobliže kriterij zanesljivosti ocenjevanja izpraševalčeva presoja je izredno tvegano dejanje. Med dejstvi, ki jemljejo zaupanje v ocenjevanje, so nepravilni razmaki med posameznimi ocenami, razlike v ocenjevalnih kriterijih, razlike v tem, kaj različni ocenjevalci od študentov pričakujejo in seveda še druge obrobne, toda kljub temu pomembne okoliščine, kot na primer temperament izpraševalca, njegovo razpoloženje in počutje ob ocenjevanju in navsezadnje tudi vrstni red ocenjevanja. Subjektivnost izpraševanja poudarja tudi Peron, za katerega lahko trdimo, da je eden redkih znanstvenikov, ki je do dobira proučil izpitni sistem.

Vsi podatki, ki so jih dali preizkusni so pokazali precejšnje nihanje v ocenjevanju različnih ocenjevalcev, zlasti kakar je šlo za pisne izpite, tako da je bila pri določanju izpitnih ocen vloga izpraševalca pomembnejša kot pripravljenost študenta (1963).

Ena plat nepristnosti ocenjevanja kaže že vsa navlaka, ki se je nabrala ob izpiti: možnost goljufanja profesorjev, skrbno zbiranje zaloge citatov, dajanje potuhe lastnim dobro znanim napakam in tako naprej. Med to izpitno navlako je po naključju zašla tudi nesrečna storija o tistih študentih, ki se niso mogli pretolči skozi izpitno maskarado in so omagali že pred odločilnim in kljub temu smešnim maratonom ali pa med njim.

Zaupanje v normalni vzgojni proces in s tem v kolektivni študij so na večini kolidžev odločilno omajali in skorajda ovrgli prav izpiti. Zanimanje in prizadevnost v študiju zavoljo samega so odpravili z zahtevami vzgojnega stroja, v katerem vzgoja že zdavnaj ni več sama sebi namen, ampak postaja vse bolj eno izmed sredstev za pridobivanje določenega blaga, ki ima na vzgojnem trgu veliko vrednost – namreč diplomu. Pri tem se vrstijo živčni napadi, nespretnost, samomorji: vsi študenti, bodisi tisti, ki uspešno premagajo vse težave prav tako tisti, ki jim spodleti, so izpostavljeni enako težkim preizkušnjam. Ironija pri vsem tem pa je, da vselej pripišemo vso krivdo študentu, ki mu je spodletelo, ne pa neustreznemu vzgojnemu sistemu in njegovim nosilcem. Ker smo se pač sprizajznilo s to pošastno orgijo pridobivanja znanja, vse vodimo po tistih pravilih, ki v njej veljajo. Izobraževalni sistem je zrealna slika celotne družbe, z njenimi kriteriji uspešnosti vzgojnih prizadevanj in stopnje rasti števila diplomantov vred.

O izpitnih rezultatih odločajo tisti, ki odločajo o vzgoji in preko nje o človeških usodah.

Naj navržemo le nekaj alternativ:

Jasen in racionalen sistem ocenjevanja mora biti prožen in ocenjevalcu bi morala biti na voljo pri presoji študentovega znanja različna sredstva, od natančnih delovnih standardov vse do učenih razprav. Izpiti naj bi sicer učinkovali kot minimalna spodbuda za študij, toda nikakor naj ne bi to zanimanje nadomestilo zanimanja za izobrazbo v celoti. Primerne spodbude za prizadevnost pri študiju, ki nimajo nič skupnega z zoprnimi pritiski, so pomembne za posameznika, ker skupno z občutkom javnih obveznosti temu delu nujno dajejo prednost pred zasebnim ugodjem.

Predlagamo nov sistem v katerem naj bi prevladalo troje osnovnih načel:

1. Študent naj odloči sam, katere študijske spodbude ustrezajo njegovim potrebam po izobrazbi.

2. Vrednost dela ni arbitrarno, niti pogojeno s položajem, ampak je podvrženo razpravljanju. K vseobsegajočim razpravam naj bi se profesorji in študenti prišli enakovrno.

3. Rezultati vrednotenja naj bi imeli neznamenit trajen pomen, razen če to lahko pripomore študijskim prizadevanjem. Ocenjevanje mora biti vselej podrejeno zahtevam učnega procesa in diploma naj bi postala avtomatično pridobljeno priznanje za tri leta študija na univerzi.

Toda če hočemo sistem v resnici spremeniti še ni dovolj, če si to samo želimo, ampak moramo imeti tudi moč, da ga lahko spremenimo. Dokler je število razumevajočih predavateljev še premajhno, bo sprememba odvisna predvsem od pobude iz študentskih vrst. Toda doslej študentje niso mogli odločiti v dovolj veliki meri, ker so si največ moči lastili profesorji. Avtoriteta profesorjev, ki v predavalnicah in internatih ni posebno občutna, prihaja najbolj do veljave pri izpiti. Pri izpiti je preganjanje, obramba in kritična presoja študenta popolnoma v profesorjevih rokah. V tem smislu so izpiti „kontrolni centri“ za manipulacijo s študentskimi življenji in predstavljajo nov vidik akademskega pripravljalnega procesa, namenjenega zahtevam družbe, ki mora nujno obnovljati svojo akademsko hierarhijo, saj tudi sama sloni na privilegijah in neenakosti.

Potrebno bo odpraviti „upravljanje“ univerz v današnjem pomenu in ga nadomestiti z večjo demokracijskosti. Študentsko samoodločanje bo za nas edina rešitev, kajti tokrat gre za življenja nas samih.

Trenutno najbolj vneti zagovorniki statusa quo obetajo, da bodo temeljito pretehtali celoten kompleks problemov izpitnega sistema in da bodo po lastni presoji uvedli nekaj reform. Ne smemo pa pozabiti, da se v svojih analizah birokrati vselej zavzemajo za sleherno reformo razen te in da resnična sprememba pač ne bo prišla sama od sebe. Študentom bolj kot kdajkoli prej preostaja transformacija sedanjih tovarn za akademske nazive v bolj sproščena izobraževalna središča.

Izobrazba brez izpitov bi morala biti dostopna vsem. Tovarne za diplome so zasnovane na prevladujoči domnevi, da mora sleherna drba imeti tiste, ki vladajo in one, ki morajo ubogati, svojo elito in svoje množice, tiste, ki dajejo ukaze in one, ki se morajo po njih ravnati. Odprava sedanjega izpitnega sistema in vseh drugih oblik stopnjevanja ter razporejanja po družbenih plasteh, bi pomenila za našo družbo vsekakor revolucionarno in pomembno dejanje.

Prevedel: ILICH BOJAN

(Iz knjige STUDENT POWER/Problems, Diagnosis, Action)

o kritični teoriji

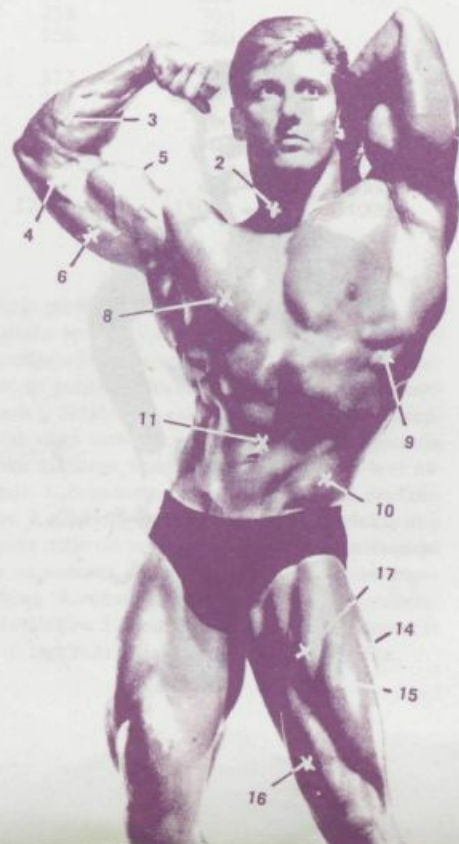
LE NAMENSKO-RACIONALNO DELOVANJE MORE BITI EMANCIPIRANO

HORST HEIMANN

Frankfurška šola oz. kritično-dialektična koncepcija družbenih ved s svojimi najpomembnejšimi predstavniki Horkheimerjem, Adornom, Marcusejem in Habermasom je najbolj znana sociološka smer, ki je ni mogoče razumeti vrednostno prosto in politično nevtralnno, temveč v smislu njenega kritično-dialektičnega pojmovanja znanosti v politične namene. Čeprav je Max Horkheimer že v tridesetih letih izdelal Kritično teorijo kot revolucionarno protipozicijo k meščanskemu pozitivizmu, si je frankfurška šola zastavila nalogo vključiti znanost v službo družbenega preokreta in človeške emancipacije; svoj izjemni pomen pa si je pridobila šele s svojo povezavo s študentskim protestnim in opozicijskim gibanjem.

Povezanos kritično-dialektične teorije s protestnim gibanjem omogoča na konkretnem primeru raziskati miselno zvezo in medsebojno učinkovanje med znanostjo in politično prakso. Sedanjí položaj protestnega gibanja na prvi pogled kaže, da povezanost z znanostjo še ne zagotavlja političnega uspeha. Kajti večina pristašev nove leve misli, da je protestno gibanje po nepričakovanem poletu v letih 1967 in 1968 zabredlo od leta 1969 v kritični položaj, iz katerega še ni videti izhoda. Ker kritična teorija predstavlja najpomembnejšo intelektualno podlago protestnega gibanja, je treba najprej preučiti, v čem je povezanost med aktualno krizo in kritično teorijo. Mogoča sta dva, med seboj nasprotujoča odgovora na to vprašanje. Prvič: protestno gibanje je zašlo v slepo ulico, ker se je ločilo od Kritične teorije. Političnim napakam se pa bi lahko izognilo, če bi ohranilo svojo povezanost z znanostjo. Dogodki leta 1969, ko so se akcije študentov usmerile tudi proti profesorjem frankfurške šole in ko so ti poklicali policijo, govore v prid drugega odgovora. Od tedaj se frankfurški profesorji odmikajo od študentskih akcij in jim odrekajo pravico sklicevanja na Kritično teorijo. Čeprav je bilo zavezništvo med profesorji in študenti za nedoločen čas preklicano, je treba vztrajati pri naslednji tezi: vpliv frankfurške šole, specifične miselne metode in sklop pojmov kritično-dialektične znanstvene koncepcije so zahtevale krizo protestnega gibanja. Navedene miselne metode in pojmovni sklad so bile neprimerne posredovati oprejemljivo znanje za vsakdanjo akcijo. Brez znanja, ki usmerja naša dejanja, se tudi ne da razviti potrebne politične strategije, ki lahko zadrži težnjo k resigniranosti in k akcionizmu. Vzroka za negativni vpliv Kritične teorije na vsakdanjo prakso protestnega gibanja ne smemo videti v humanističnih vrednotah in ciljih postavkah, temveč v njegovi specifični metodi mišljenja in v iz tega izhajajoči družbeni podobi.

Juergen Habermas je navedel kot vzrok za akcionizem „totalizirajoči način opazovanja“, ki vodi do družbene podobe, ki jo riše z naslednjimi besedami: „Institucionalni sistem razvitih industrijskih družb se kaže kot skoraj statistična, vsekakor dobro integrirana celota, znotraj katere vsak element, kolikor sploh izpolnjuje družbeno funkcijo, siloma služi tudi ohranitvi sistema.“ Prav ta „totalizirajoči“ način opazovanja, ki vodi k podobi neke docela integrirane družbe, so si študenti izposodili od zastopnikov Kritične teorije. V ključnem delu nove leve, v „Dialektiki razumnega“, sta Horkheimer in Adorno zasnovala podobo neke totalitarne družbe, kjer so ljudje nezavestno prepuščeni notranji logiki sistema, na katerega razvoj ne morejo vplivati s svojim ravnanjem. Tudi Herbert Marcuse je oblikoval družbeno podobo, ki je tako perfektno totalitarna, da tudi liberalne svobode in opozicijska gibanja prispevajo k stabilizaciji obstoječih razmer represije. Če se podoba, ki jo riše Kritična teorija o obstoječi družbi, v vsem skladu z družbeno stvarnostjo, tedaj res ni nobenih možnosti za družbeno spremembo s političnimi dejanji, naj bo to na reformistični ali pa na revolucionarni način; tedaj nimajo tisti, ki hočejo spremeniti družbo, nobene alternative za resignacijo ali akcionizem. Adorno zato iz svoje teorije, iz svojega spoznanja o človeški nemoči proti družbi priporoča odpoved vsakršnim dejanjem. To priporočilo pa težko izpolnjujejo prav tisti, ki priznavajo Kritično teorijo. Kajti ta teorija nas uči, da je obstoječa družba v svoji celoti slaba in kot takšna preprečuje samouresničevanje posameznikov. Kdor hoče živeti kot človek, se mora boriti proti tej družbi in jo odpraviti, ker lahko le v neki radikalno drugačni, spremenjeni družbi uresniči svoje človeško bistvo – lahko živi človeka dostojno življenje. Kritična teorija torej uči, da je človeška dolžnost radikalno spremeniti družbo; in hkrati odkrije objektivno človeško nemožnost spremeniti družbo z dejanji. Ta precep, v katerega so zabredli pristaši Kritične teorije, se za mnoge sprevrže v nevzdržno psihično obremenitev in v racionalno gonilno silo: a iracionalno, akcionistično delovanje. Kritična teorija torej deluje le kot motiv k ravnanju, ne pa kot orientacija. V pojmovnem kompleksu in „specifičnih metodah mišljenja“ Kritične teorije ni mogoče razpoznati pogojev za

družbo spremljivo delovanje, ker so njeni ustanovitelji razvili te metode in ta pojmovni sklad, da bi interpretirali družbo in razpoznali njeno pravo bistvo in njena notranja načela. Tako zastavljene naloge postanejo razvidne v predgovoru k „Dialektiki razumnega“, kjer je bil imenovano kot cilj raziskave „spoznanje“, da človeštvo stopa namesto v resnično človeško stanje v brezno barbarstva. Torej je postavljeno le vprašanje po neki biti, po nekem objektivnem procesu, toda ne vprašanje, ki je bistveno za politično delovanje. Kaj morejo storiti razumni ljudje, da se človeštvo ne bi pogreznilo v novo vrsto barbarstva, ampak stopilo na pot, ki vodi v resnično človeško stanje. Horkheimer in Adorno ne moreta odgovoriti na to vprašanje, ker si ga sploh ne zastavljata, ker način njune refleksije ne dopušča obstoja takega vprašanja. Kajti represivno, totalitarni značaj družbe ni delovni rezultat nekega političnega gibanja, ki je zavestno ustanovilo totalitarni red, temveč ga določajo neodvisno od politične zavesti in hotenja ljudi delujoče strukture in objektivni duh moderne industrijske družbe. Zato vsebuje vsaka kritika konkretnega zla te družbe tudi opravičilo, ker je to zlo vendar nujna posledica vladajočega sistema.

Ker politične in družbene nepravilnosti odražajo le vladajoča načela obstoječe družbe, ne povzročajo pa jih delavni ljudje, jih ti tudi ne morejo odpraviti. V obstoječi družbi ljudje nimajo možnosti samostojno in zavestno vplivati na nadaljni razvoj družbe. Sele v neki popolnoma spremenjeni družbi bodo ljudje sposobni sami določati svojo usodo. Kdor v svojem političnem mišljenju izhaja iz metod in pojmov Kritične teorije, ni sposoben spoznati, kako mora ukrepati, da bi dosegel postavljene cilje. Kajti mišljenje, ki more razpoznati le nemogočnost političnega ravnanja, ne more hkrati postaviti merila za razumno, namensko-racionalno delovanje. Ampak neka teorija, ki deluje tako močno akcijo kot Kritična teorija mora pospeševati iracionalno ravnanje in akcionizem, če istočasno ne posreduje znanja, ki bi vodilo ravnanje. Jürgen Habermas in Albrecht Wellmer kljub temu zanikujeta soodgovornost Kritične teorije za akcionizem, tako da očitata študentom, da so napak razlagali in razumeli „Dialektiko razumnega“ kot zgodovinsko dialektično posplošitev kritične ekonomije in kot teorijo poznokapitalistične družbe. Habermas bi po pravici zanikal soodgovornost Kritične teorije za akcionizem, ko bi njeni zagovorniki nedvoumno povedali, da metode mišljenja in njen pojmovni sklad ne morejo ničesar povedati o modelih za ravnanje in jih tako ne morejo zasnovati, niti kritizirati. Toda, nasprotno, vzbujali so vtis, da njihova teorija dopušča tudi izjave o političnem ravnanju. V intervjuju, ki je bil objavljen v „Spieglu“, v katerem Adorno kategorično zavrača svojo soodgovornost za akcionizem, tako da se pri tem sklicuje na svojo teorijo, na svoj reformistični model za vsakdanjo prakso z naslednjimi besedami: „Pri Dahrendorfu prevladuje nadton sveže, zabavne prepričljivosti: Če se boljšamo v malem, tedaj bo morda vse postalo tudi boljše. Tega ne morem sprejeti za predpogoji!“ Adorno se posebej sklicuje na svoja dela, po katerih je vrednost osamljenih akcij s poudarjanjem družbene totalnosti skrajno omejena. Na vprašanje Spieglovega reporterja, kako hoče brez posameznih akcij spremeniti družbo kot celoto, je vedel odgovoriti le: „Preveč ste vprašali.“ Iz neke teorije, ki skrajno omejuje vrednost takojmenovanih izoliranih akcij z naglaskanjem družbene celovitosti in ki ne vidi v popoljšanju v malem predpogoja za izboljšanje v celoti, bi smeli s pravico zaključiti, da je glede na njeno kulturo brez pomena za politično delovanje. Ker si je mogoče zamišljati delovanje le v osamljenih akcijah, ne more tisti, ki nima izdelanih pojmov in metod o posameznih akcijah, izbrati pravih modelov za ravnanje. Kajti filozof sicer lahko zaobseže celoto, toda noben človek ne more te celote uresničiti. Habermas je obrazložil neuspeh študentske akcije s pojasnilom, da „nepotrpežljivi praktiki“ niso imeli o nepopolnosti teorije prave predstave. Ne vedo, česa vsega sedaj sploh ne morejo vedeti. Ta razlaga bi morala biti verjetno drugače oblikovana: Praksa protestnega gibanja je doživela neuspeh, ker praktiki niso imeli pravega pojma o neuporabljivosti te teorije za prakso. Sploh niso vedeli, kaj vse morejo s to teorijo ne vedeti in ne bodo nikoli vedeli. Zastopniki Kritične teorije si ne morejo z mišljenjem pokazati poti, ki bi lahko vodila od represivne k emancipirani družbi. Herbert Marcuse prizna v zadnjem odstavku svojega enodimenzionalnega človeka: „Kritična teorija družbe ne vsebuje pojmov, ki bi mogli premostiti prepad, ki zija med sedanjim in prihodnjim.“ Če torej ni pojmov, ki bi premagali razdaljo med sedanjim in prihodnjim, tedaj boljši svet ni tostranska prihodnost obstoječega, temveč le onostranska alternativa, h kateri ne vodi nobena zemeljska pot. Iz tega izhodišča je tudi poučno vedeti, da je Horkheimer v Spieglovelem intervjuju kmalu po Adornovi smrti označil njegovo mišljenje kot „negativno teologijo“, ker v negativnem, ki naj bi bilo značilno za njegovo mišljenje, „afirmacija“ nečesa „drugaga“. Vselej je sanjaril o hrepenenju po „drugem“, ne da bi uporabljal besed nebo, več-

nost, lepota ali kake druge“ (Der Spiegel, Nr. 33, 11. avgust 1969). Horkheimerjevo stališče za konservativno in proti progresivnim težnjam v teologiji, ki ga je navedel v naslednjem intervjuju za „Spiegel“, 5. januarja 1970, kakor tudi splošno razvrednotenje prakse določno kaže, da sta Adorno in Horkheimer spet prestavila upanje na boljši svet, ki ga je marksizem prenesel iz onostranstva v tostranstvo, v onostransko področje, in to v času, ko progresivni kristjani opredeljujejo krščanstvo kot „družbeno kritiko“ in utemeljujejo „teologijo revolucije“, se je Kritična teorija sprevrgla v stvar čiste kontemplacije. Medtem ko zadnje čase neki elementi nove levice docela odklanjajo Kritično teorijo, gre pri naši kritiki seveda le za delno vpraševanje, ki naj dokaže, da je neuporabna za politično prakso, kar ne izključuje možnosti, da more prispevati k rešitvi drugih problemov in posredovati dragocene pobude. Ko gre za to, da najdemo izhod iz krize, v katero je zašla nova levica in vzamemo znanost v službo emancipacijske politične prakse, se je treba izogniti napačnemu sklepu, da je vpliv Kritične teorije edini pravzrok za razvoj nekega mišljenja, ki je neprikladno za ravnanje usmerjajoče znanje. To nas lahko privede do namensko-racionalnega ravnanja. Kajti strukture mišljenja, ki vodijo k iracionalnemu delovanju, najdemo pri tistih akcionističnih skupinah, ki so vzvišene nad sumničanjem, da se niso intenzivno ukvarjale z deli Adorna in Marcuseja. Strukture iracionalnega političnega mišljenja in delovanja se ravna po svojih lastnih zakonih in avtoritarnih političnih okoliščinah, kjer ljudje nimajo vpliva na politično dogajanje. Iz tega sledi, da ljudje, ki nimajo nobenih realnih možnosti vplivati z lastnim političnim udejstvom, komajda še razvijajo metode mišljenja in pojme, s katerimi bi mogli osvojiti znanje za akcionistično delovanje. Iz tega spoznanja zaključujemo, da še ni dovolj le teoretično ovreči trditve Kritične teorije, da v tej družbi ni nobenih možnosti za družbeno spremljivo ravnanje. Da bi odpravili iracionalno miselnost in ravnanje določujoče načine, je tudi treba ustvariti na vseh področjih življenja veliko več boljših možnosti za učinkovito soodločanje. Najprej zahteva teoretična rešitev te naloge znanstveno koncepcijo, ki ne vidi le v obstoječi družbi že razpoložljive možnosti za učinkovito soodločanje, temveč da je sposobna tudi predvideti, kje in s kakšnimi sredstvi morejo biti izdelani dodatni in učinkoviti vzvodni in začetki za emancipacijsko ravnanje, ki si je zadalo nalogo korenito spremeniti družbo. Niti kritično dialektična, niti pozitivistična koncepcija družbenih ved ni sposobna samostojno rešiti te naloge. Družbene vede lahko učinkovito podpirajo emancipacijsko politiko le tedaj, ko bo dialoški spopad obeh znanstvenih koncepcij prerastel njeno sedanjo razvojno stopnjo in ko bo na platformi nekega stečišnega razvoja nastala sinteza, ki bo spojila elemente obeh usmeritev k novi, kvalitetno višji znanstveni koncepciji. Sinteza kritično-dialektične in pozitivistične znanstvene koncepcije bi lahko razvila praktični model, ki omogoča postaviti znanost zavestno v službo neke

emancipacijske politične prakse. K vsakemu modelu štejeta dva elementa: prvič, predvideni ciljni konci in drugič, sredstva in metode, s katerimi se da uresničiti te cilje. Iz kritično-dialektične znanstvene koncepcije izhaja revolucionarni model za prakso, ki se ima za cilj emancipirane družbe, ki pa ni uporaben, ker ne ve povedati, po kateri poti in s katerimi sredstvi in metodami je mogoče uresničiti proklamirani cilj. Pozitivistični osnutki nasprotno vodijo k nekemu evolucionarnemu praktičnemu modelu, ki je sicer uporabljen, vendar ne vidi v kvalitativni družbeni spremembi svojega cilja. Prav imajo dialektiki, ko očitajo pozitivistom decizionizem ciljev, kar pomeni, da se morejo pozitivisti izjasniti le z iracionalnim aktom odločitve za določene cilje in namene, ne morejo pa utemeljiti znanstvene izbire teh namenov. Dialektiki pa, ki se znanstveno prizadevajo utemeljiti svoje cilje, niso sposobni utemeljiti izbora določenih sredstev in metod za uresničitev teh ciljev. To vendar pomeni, da postane decizionizem ciljev, ki ga mečejo dialektiki pozitivistom pred noge, pri njih samih decizionizem sredstev in metod. Pristaši Kritične teorije, ki hočejo ukrepati, se morajo odločiti za določene metode delovanja v nekem iracionalnem aktu hotenja, kar pospešuje akcionistično ravnanje. Iracionalizem ciljev, ki ga dialektiki očitajo pozitivistom, se pri njih sprevrže v iracionalizem sredstev in metod, t. j. ravnanja, ki se ga ne da niti utemeljiti, a tudi ne kritizirati. Dialektiki, ki vztrajno odklanjajo relacijo cilj – sredstvo – razumnost kot pozitivistično in ki so sila ponosni na to, da nočejo ravnati ciljno-racionalno, temveč emancipacijsko, pri tem pozabljajo, da more biti namensko-razumno ravnanje le emancipacijsko. Kritična teorija ne more pripeljati do neke emancipacijske prakse, ker sta pojma „represiven“ in „emancipiran“ totalna pojma. Pojem represivnega, zatiralnega določuje celoto in vsa določujoča načela obstoječe družbe. Alternativa h Kritični teoriji je praktičen model, ki sicer kot cilj obdrži neko emancipirano družbo, toda ne uporablja več pojma represiven in emancipiran kot celostna pojma, ki označujeta razloček med sedanjo in bodočo družbo, temveč kot pojma, ki označujeta razlike v obstoječi družbi. Aplikacija pojmov represiven in emancipativen na ločene pojave obstoječe družbe izhaja iz tega, ker se v tej družbi drug poleg drugega, drug z drugim prepletajo in med sabo stalno učinkujejo, boreč se za prevlado. emancipacijski kakor in represivni faktorji in težnje. Le če pojma represiven in emancipativen uporabljamo za razlikovanje ločenih pojavov in razvojnih možnosti obstoječe družbe, lahko oblikujemo za neko emancipatorično prakso konkretne kratko-srednje in dolgoročne cilje in spoznamo sredstva in metode, s katerimi je mogoče uresničiti te cilje. Izhodišče za te cilje je vprašanje, na katerih družbenih področjih in s kakšnimi cilji in metodami lahko krepimo razpoložljive emancipativne tendence in omejimo vpliv represivnih teženj. Ta postopek omogoča formiranje konkretnih smotrov s znanstveno pomočjo, kar pa pozitivisti odklanjajo. Istočasno pa lahko z znanstvenimi metodami pozitivistov spoznamo sredstva in načine za uresničitev teh ciljev. Tega pa tradicionalni dialektiki ne morejo.

Sinteza dialektične in pozitivistične znanstvene koncepcije omogoča tudi na področju politične koncepcije sintezo, ki razveljavlja nasprotje med revolucijo in evolucijo. Kajti ta koncepcija je na eni strani revolucionarna glede na svoje cilje kvalitativno spremeniti družbo z odpravo struktur vladanja na drugi strani pa je tudi evolucionarno-reformistična glede na metode in sredstva, s katerimi se da uresničiti revolucionarni cilj emancipirano družbo. (Frankfurter Rundschau)

PREVEDEL POLENIČIČ SREČKO

srečno in
uspešno novo
leto vam želi

študentski
servis

PAKT MCCARTY-MALENKOV

(EISENHOWERJEVA MORA, NAPISANO 1952, ZA STALINOVEGA ŽIVLJENJA)

Eisenhower je po dveh letih predsedovanja moral priznati, da je želja po pomiritvi brezizhodna. Čeprav je veliko storil, da bi pomiril svoje republikanske nasprotnike, se njegovo predvidevanje, da bodo njegovo dobro voljo razumeli, ni uresničilo. Bil je globoko razočaran in žalostne misli mu dolgo v vročo poletno noč niso dale spati. Ko je končno zablodil v neprijeten spanec, mu je grozovita mora razkrila potek naslednjih petdesetih let:

Iz varnega zavezanca bližajočega se enaindvajsetega stoletja lahko vidimo, kar tedaj ni bilo tako očitno: da pomeni leto 1953 začetek nove politike, ki je spremenila svet. Bilo je nekaj problemov, ki so se jih bolj osveščeni ljudje zavedali. Eden od njih je bilo dejstvo, da je v vsaki civilizirani državi industrija imela prednosti na račun poljedelstva, zaradi česar so se zmanjševale svetovne zaloge hrane. Drugi problem je bilo hitro naraščanje prebivalstva v zaostalih državah, kar je bilo posledica napredka v medicini in higieni. Tretja nevarnost je bil kaos, ki bi lahko izbruhnil ob propadu evropskega imperializma. Rešitev teh problemov, ki so bili vsekakor pereči, je konflikt med vzhodom in zahodom popolnoma onemogočil. V letih 1945 do 1953 je konflikt postajal vse bolj nevaren: ne samo zaradi političnih dogodkov, ampak tudi spričo možnosti vodikovih bomb in bakteriološke vojne. Ne ena ne druga stran ni predlagala rešitve; večali sta svoje moči, zato da bi si druga stran ne upala napasti. Kot izkušnja kaže, ta metoda boja proti vojni ni bila zelo uspešna.

Sele leta 1953 se je pokazalo nekaj upanj. Naprej se je v tem letu Stalin umaknil in potem umrl. Na njegovo mesto je stopil Malenkov, ki je menil, da je pametno naznaniti svoj prihod na oblast z navidezno novo politiko, čeprav je dejansko bila ta nova politika že delno ustoličena. Motili sta ga predvsem dve nevarnosti. Po eni strani je bilo nezadovoljstvo v Rusiji zelo razširjeno. Po drugi strani se je bilo bati, da bo Kitajska kmalu postala tako močna kot Sovjetska zveza in da bo zmožna ogroziti ruski primat v komunističnem svetu. Odpraviti prvo težavo je pomenilo, da je treba doma zvečati proizvodnjo potrošnih dobrin, kar je bilo mogoče edinole na račun oboroževanja. Da bi onemogočili drugo nevarnost, je bilo treba zmanjšati možnost izbruha vojne, kar je bilo seveda potrebno tudi za varno zmanjševanje vojaškega proračuna. Medtem je zaradi prihoda Republikancev na oblast tudi v Ameriki zavel nov veter. Mnogim ljudem v Ameriki in v tujini je ušlo dejstvo, da se je v borbi med predsednikom in kongresom zmaga zaradi teže blagajne nagibala na plat kongresa. To bi lahko tudi pričakovali, glede na konflikt med kraljem in parlamentom v Angliji v sedemnajstem stoletju. Vendar je bila večina Američanov mnenja, da od tujine ali pa zgodovine ne zvež nič pametnega. Mnogi izmed volivcev, ki so volili za Eisenhowerja, so si domišljali, da bo, če bo izvoljen, prevladala njegova politika. Niso pomislili na to, da so z njegovo izvolitvijo predali kongres v roke Taftu in MacCartyju. Dejansko sta ta dva imela za časa Eisenhowerja politiko ZDA v svojih rokah. In sčasoma je postal MacCarty vse bolj vpliven. Povprečnemu Američanu sta vladala dva strahova: strah pred komunizmom in strah pred davki. Dokler so bili za krmilom demokrati, sta ta zvođa delovala vsak po svoje. A MacCarty je odkril, kako ju lahko poveže med seboj. Resnični sovražnik, je govoril, je komunist v naši sredi in veliko ceneje je boriti se proti komunistom med nami kot proti Rusiji. Dokler so Američani lojalni in združeni — tako je dejal narodu — so nepremagljivi in ni se jim treba bati mahinacij tujega despotizma. Če očitno svojo deželo nelojalnih elementov, smo varni. A da bi tako potešili vsesplošno žejo po boju proti komunizmu, jim je bilo treba sproti iskati novih notranjih sovražnikov. Potem ko je dobil oblast nad FBI in si zagotovil pomoč skupine uslužnih odpadlih komunistov, je MacCarty tako uspešno razpredel strah pred notranjim izdajstvom, da so imeli vsakega znamenitega demokrata za izdajalca. Seveda je bilo tudi nekaj krepstnih izjem, kot je bil senator McCarran. Pod okriljem te politike je bilo mogoče prihraniti ogromno denarja, ki so ga za časa Trumana porabili za pomoč tujini. Komunizem, ki se je spričo tega začel razširati v Franciji in Italiji, so lahko porabili kot dokaz, da se za take nezanesljive zaveznike ne splača zapravljati denarja.

Eisenhower kljub svojemu odporu do take politike ni mogel storiti ničesar. Želel je okrepiti NATO, da bi mogel obraniti Zahodno Evropo pred komunističnim napadom. A varovanje Zahodne Evrope je bila draga stvar. V njej je živel precej komunistov in še več socialistov, ki so bili skoraj ravno toliko sumljivi. Bila je nevhvaležna in kar se tiče svoje manjvrednosti ne popolnoma osveščena. Vseskozi je sitnarila za zmanjšanje ameriškega kurza in tudi ni marala Čangkajska. Iz teh razlogov je kongres Eisenhowerja vedno porazil.

MacCartyjeva politika je imela dve posledici: po eni strani je zmanjšala razloge za zunanji konflikt in spravila s tem odnose s Sovjetsko zvezo na normalno temperaturo; po drugi strani je jasno pokazala, da ni upanja za tiste Američane, ki se upirajo MacCartyju. Na predsedniških volitvah leta 1956 je zmagal MacCarty še celo z večjim številom glasov kot Roosevelt pred dvajsetimi leti.

Ta velikanski uspeh je MacCartyju omogočil, da krona svoje napore z paktom MacCarty-Malenkov. S tem paktom se je svet razdelil med obe velesili: vsa Azija in vsa Evropa zahodno od Labe je bila v Ruski sferi; vsa zahodna polobla, Afrika in Avstralija in del Evrope, zahodno od Labe je pa v sferi Združenih držav. Med obema skupnostima ni smelo biti nobenih trgovanj ali stikov, razen takih redkih diplomatskih sestankov, ki bi bili brezpogojno potrebni in bi bili na Spitzbergh. Izven SZ in ZDA naj bi industrijo držali na minimumu s kontrolo surovin in z ostrijšimi metodami, če bi bilo potrebno. Zahodna Evropa naj bi nominalno ostala neodvisna in bi lahko, če bi se ji zazdelo, ohranila starosvetni sistem strankarske vlade, svobode govora in svobode tiska. A niso smeli potovati v Ameriko, da ne bi okužili krepstnih državljanov z svojimi zastarelimi zmotami.

Nekaj značilnosti ruskega sistema so privzeli v Ameriki. Edinole ena stranka, republikanska, je bila odslej dovoljena. Tisk in literatura sta bila podvržena ostri cenzuri. Vsako politično kritiziranje so imeli za podtalno in je avtorja podvrlo kaznim. Indoktrinacija je postala osnovno gonilo vzgoje. Bilo je brez dvoma nekaj ljudi, ki so se sprejembe obžalovali. A priznati je bilo treba, da je s paktom nevarnost za svetovno vojno izginila in mogoče je bilo zmanjšati občutne izdatke za vojsko tako v Ameriki kot v Rusiji.

Bilo je nekaj težavnih vprašanj ob sklenitvi pakta. Eno izmed njih je bila Japonska. Amerika je ohorožila Japonsko in upanju, da bo ta država zaveznik proti Rusom. A če naj bi Amerika in SZ skupaj vladali svetu, ni smelo biti nobene neodvisne in močne države, Japonsko so tako prisilili, da se je razorožila. Otok Hokaido je pripadel ruski sferi, ostala Japonska pa sferi Združenih držav.

V paktu so bile seveda določbe glede propagande. V Rusiji ni bila dovoljena nobena protiameriška propaganda in v Ameriki nobena protiruska. Nihče v Rusiji ni smel dvomiti v zgodovinsko resnico, da je bil Peter Veliki Amerikanec. V Američanu ni smelo biti prostora za dvom o dejstvu, da je bil Kolomb Rus. Nihče v Rusiji ni smel omeniti resnega problema v južnih državah. In v Ameriki niso smeli govoriti o prisilnem delu v Rusiji. Vsak naj bi slavil dosežke drugega in se za vse večne čase zavedal dobrin njihove večne alianse.

Pakt v Zahodni Evropi ni bil priljubljen, ker je to območje potisnil v nevažnost, na katero se je z malenkostnimi vojnami samoobsojilo. Zahodni Evropi je bilo težko sprizniti se z izgubo položaja, ker je stoletja vladala svetu, tako politično kot tudi kulturno. Mnogo Američanov je iz spoštovanja do tradicij, za katere je treba priznati, da so pomagale zgraditi ameriško civilizacijo, bilo pripravljeno z Zahodno Evropo ravnati spoštljivo, kar se je, v trenutnem stanju sveta sčasoma izkazalo za nepotrebno. Bilo je jasno, da bi vojna uničila še tisto, kar je ostalo od zahodnoevropske civilizacije, četudi bi končno premagali Rusijo, ni pa bilo jasno, če se da še s kakšnim drugim naprom ali žrtvijo razen s paktom odvrniti vojno. Zaradi teh razlogov se pri sklepanju pakta niso ozirali na čustva Zahodne Evrope.

Seveda so bili na obeh straneh ljudje, ki so mislili, da jo je nasprotna stran bolje odnesla. Nekateri Rusi so dokazovali, da bi lahko že zdavnaj s pomočjo Kitajske osvojili Avstralijo in da so bile precejšnje možnosti osvojiti Zahodno Nemčijo z mirolnim prodiranjem. Poleg tega so trdili, da bi Afriko, četudi je Rusija ne bi dobila, lahko očistili belev, če bi Amerika in Zahodna Evropa še naprej osredotočali svoje napore na zmago nad Rusijo. Tudi na Ameriški strani je prišlo do težkih nesporazumov. Bilo je težko žrtvovati Maljski kositer in kavčuk, vendar sta ju enakovredno nadomestila sintetični kavčuk in koaiter iz Bolivije in Avstralije. Bolj resna je bila zguba naftnih polj na Srednjem Vzhodu. Da bi se temu odpomoglo, so končno sklenili, da Indonezija pripade ameriški bloku. Bilo je tudi nekaj ljudi v Ameriki, ki so bili sveto prepričani, da je komunizem negativen pojav in da z njim ne gre sklepati miru. Vendar so bili v manjšini in večinoma demokrati, tako da njihovo mnenje ni imelo vpliva. Za Ruse je poleg varnega miru bila največja pridobitev možnost, da z preprečevanjem razvoja industrije drži Kitajsko v podrejenem položaju. V obeh taborih je bil bel imperializem spet varno v sedlu.

Poleg tega, da je ohranil mir, je imel pakt še druge prednosti. Razprtije med belimi narodi so omajale prevlado, ki so si jo ustvarile v devetnajstem stoletju v Aziji in Afriki. Zaradi pakta je bila bela premoča kmalu spet vzpostavljena. Rusi so brez posebnih težav osvojili Indijo in Pakistan. V Afriki, kjer so izbruhli divjega barbarstva, zaneteni s komunistično pomočjo, ogrozili civilizatorsko delo britanskega in francoskega imperializma, se je to delo nadaljevalo pod žezlom ameriških investici-

torjev in se kmalu uspešno končalo. Problem prenaseljenosti, za katerega se je mislilo, da je nemoralno spraviti se nanj z zmanjševanjem števila rojstev, so uredili tako, da so kakršnokoli zdravstveno vzgojo črncev ali pa ukrepe za izboljšanje sanitarnih pogojev prepovedali. Porast mortalitete je omogočil belcem, da spet svobodno zadihajo.

Kljub toliko blagoslovom je bilo še vedno najti godrnjače. Bili so ljudje, ki so obžalovali, da se ni smelo objavljati knjig židovskih avtorjev. V Ameriki so nekateri želeli brati avtorje, ki so slavili svobodo, kot recimo Milton, Byron in Shelley. Nekaj časa je bilo take avtorje dovoljeno brati v Zahodni Evropi. A ko je kongres zvedel, da jih razpečavajo med te zaostale narode v poceni izdajah, je sklenil odobriti ekonomske ukrepe, dokler se teh del ne postavi na indeks. V novem svetu, ki ga je prinesel pakt, je bilo veliko materialno blagostanje, a ni bilo umetnosti, nobene nove misli in malo nove znanosti. Jedrska fizika je bila seveda popolnoma prepovedana. Vse knjige, ki so se ukvarjale z njo, so sežgali. In ljudi, ki so pokazali kaj znanja o njej, so obsodili za prisilno delo. Nekaj zapeljanih romantikov je z obžalovanjem gledalo nazaj v stoletja, ko so živele velike osebnosti, a če so bili pametni, so svoje obžalovanje ohranili zase.

Najprej so obstajali dvomi, če bo pakt obstal, vendar sta se MacCarty in Malenkov nenavadno dobro razumela in se strinjala v svojih ciljih tako, da v svojem prisrčnem sodelovanju nista imela nobenih težav. Vsak je določil za svojega naslednika človeka z istimi cilji in trideset let je prepričalo vse razen malenkostne manjšine, da je pakt ravno tako trajen, kot je dobronameren.

Vsa slava spominu dveh velikih vodij, ki sta prenesla mir na svet!

A. SMOLFF

kdo je kajn in kdo je abel

1.

V romanu Johanesa Marie Simmela: KJE JE TVOJ BRAT ABEL (Cankarjeva založba 1970) je Beethovnova Deveta simfonija simbolno povzdignjena tako, da napolnjuje fabulativno osnovo romana, razraščaja pa se tudi v samo strukturo dela. Prav tako kot Deveta simfonija je tudi roman razdeljen na tri stavke, ki nosijo imena treh stavkov Beethovnovskega dela, to pa še ni vse: simbolna epizoda s posebno redko izdajo Devete simfonije, v kateri manjka stavek VSI LJUDJE BODO BRATJE, tretji stavek, ki ga igrajo ob smrti junakovega očeta in besede, ki jih oče izreče o tem Beethovnovem delu, vse to nas vodi, da premislimo Simmlov roman ravno iz tega izhodišča. Naj navedemo besede, ki jih oče izreče na strani 171 do 172

a. „Prvi stavek (...) je tragedija usodnega poloma, zoper kakršnega se ljudje upirajo – brezupno in zastonj“ (...)

b. „Oče je govoril o bakhantski razgibanosti drugega stavka, ki kar buči okoli poslušalcev.“ Ples! Podivjanost! Omamljenost!“ (...) „Nesebičnost, naravno pobesnelost – vse to prinese drugi stavek. Vendar glasba nikoli ne pokaže izhoda iz vsega težavnega in pogube... oh, potem adagio.“

c. „Adagio pokaže pot k razumevanju vsega in k prenašanju vsega... z ljubeznijo in dobroti in molčljivo odpovedi...“ (...) To je naloga adagija: človeškim dušam ki trpe prinesiti odrešitev in... mjr! V smrti so vsi, tudi že so še toliko trpeli, videti srečni in mirni, ne res? Tretji stavek, to je zame... poveličanje (spregovoril je besedo kakor da ga je zaradi nje sram) poveličana pesem ljudi, ki so rešeni vsega trpljenja... mogoče torej pesem mrtvih...“

Usoda junaka – pripovedovalca Richarda Marka se nahaja znotraj „Devete simfonije“, znotraj sveta, v katerem manjka stavek vsi ljudje bodo bratje tako, da jo očetove besede, ki imajo v delu simbolno, preroški značaj, določajo njegovo življenje, uspeh in neuspeh (roman je tudi sam pisan popolnoma akcijsko), določajo pa tudi svet romana in njegove celotne odnose z junakom, tvorijo torej stebre romaneskne strukture. Te pa bomo v našem zapisu pregledali samo s fabulativne plasti.

A. Tragedija usodnega poloma, kot začetni stavek, bi bila lahko začetna pozicija pripovedovalca, ki je v zaporu in prične svoje pisanje z opisom, kako je bil prijet. Razlogi so seveda še popolnoma neznani. Usodni polom pa je lahko s končno rekonstrukcijo fabule tudi začetek junakovega življenja, njegova mladost, ki je potekala v prav kajnovski simboliki. Njegov brat Werner je namreč od vsega začetka izvoljen, junak Ritchie je zavržen, pa najsi je za Boga – razsodnika izbrana mati, šola ali država Nemčija, ki gre z nacizmom vojni naproti. Tragedija usodnega poloma pa je slednjic tudi tista izhodiščna točka, iz katere in zaradi katere je sploh možen Simmlov roman, to je nacistična Nemčija in druga svetovna vojna, v katero je junak pahnen in ki je seveda usoden polom, tragedija in zmeta. Junak se v vseh teh začetkih upira, vendar brezupno in zastonj. Začetni stavek Beethovnovske simfonije s svojim pomenom posega torej v sam začetek pripovedi, v junakovo rojstvo in v svet romana, ki junaka kot junaka omogoča. Rojstvo kot eksistenca junaka, svet v katerem se pričinja njegova akcija in pa sam fabulativni začetek romana se povezujejo v neločljivih soodnosih in tvorijo tako del strukture Simmlovega romana.

B. Ples, podivjanost in osamljenost, ki so značilnosti drugega stavka so v samem delu jasno izražene. Tu jo torej upor prvotnemu stanju, je nekakšen poizkus urejevanja sveta po novih kvalitetah, poizkus zanikanja in spreminjanja usodnosti prvega dela, tragedije, ki ji ni bilo moč pobegniti. Junak, ki je bil pahnen v tragični polom, se zdaj NAVIDEZNO odreši, saj se reši brata, matere kot posreduvalke „božje sodbe“ (ki je imela moč zveličati in pogubiti) in pa Nemčije kot zla. Izkaže se določena drobljivost vsega tistega, čemur se je junak brezupno upiral, upor nikakor ne izgleda več brezupen in v tem je neka podivjanost in omamljenost. Junak je zdaj lahko napisal knjigo, dosegel uspeh, ki ga poprej ni mogel, dosegal ga je vedno njegov brat „Abel“, poražena pa je bila tudi Nemčija, ki predstavlja v našem tekstu junakov svet. Tudi drugi stavek posega torej na ve tri elemente: kategoriji junaka in sveta in pa pripovedi proznega dela, ki zdaj prehaja v akcijo utemeljeno z novimi odnosi junak svet. Struktura Simmlovega dela je zdaj v tisti točki, ko akcijo omogoča. To pa se zgodi zato, ker vsebuje svet (Nemčija) še vedno

dokaj močne ostanke prejšnjega zla, in proti temu zdaj krene junak. Njegov boj se mestoma simbolizira kot borba za žensko, Lillian. Uspeh, ljubezen in svoboda je junaku Kajnu odvzeta kmalu po tem, ko se vrne njegov brat Werner. Werner je še vedno močnejši, odvzame mu žensko, prične mu pisati romane in junak zdrsi sčasoma nazaj v svojo izhodiščno pozicijo. Izgleda, da sta tragedija in usodni polom vendarle močnejše. Zato junak dokaj brezplodno blodi s svojim poslanstvom, ki naj bi razkrinkal in kaznoval zločine. V drugem delu ne vidimo izhoda iz vseh teh težav, ki vodijo v pogubo. To naj bi se zgodilo v adagiju, kjer pa se tudi razrešijo odnosi Richard-Werner, ki pomenijo tudi odnose med junakom Kajnom, ki je zavržen in predstavnikom uspešnega sveta Ablom.

2. c. Junak pripovedovalec na koncu ne uspe maščevati žrtve nacizma, krivci se mu izmuznejo, njegovo poslanstvo, upor zoper ostanke zločinskega vendar tragičnega poloma, ki mu je bil vsiljen na začetku tako propade. Vendar je prav v tem propadu bistveno drugačno razumevanje junakovega delovanja, junak sam sebe vidi bistveno drugače, kot pa je bilo to mogoče na začetku, popolnoma jasno je, da obstaja razrešitev in razjasnitev, ki pa se seveda zgodi na drugačnem nivoju. Tej se lahko približamo s kratkim premislekom odnosov med obema bratoma.

Junak Kajn je namreč zablodela osebnost, heroj ki išče (Lukaacs), kar je njegova osnovna psihološka komponenta. Išče nacističnega zločinca in je obenem kot samoreflektirajoči pripovedovalec nenehno v konfliktu s sovražnimi silami. Konfliktnost v katerih se venomer znova znajde, je bistvo njegove akcije in obenem njegova temeljna lastnost. Njegov brat Abel je v ravnotežju s svetom, ne glede kako se svet spreminja, je v ravnotežju s totaliteto sveta, ki je obenem njegov imanetni smisel, zato na določen način sploh ni individuum, je objekt, ki služi in uspeva zdaj v tem zdaj v onem sistemu. Zato je v bistvenem nasprotju s svojim bratom. Vendar je ob enem prav tista povezava, ki drži in vzdržuje zveze med junakom Richardom in njemu nasprotnim svetom tako tudi ohranja Ritcharda pri življenju, ker bi ga sicer že v mladosti likvidirali, pa tudi ustvarja njegov uspeh, da mu piše knjige. Werner-Abel je tedaj komponenta, ki preprečuje, da bi se zgodil med Kajnom in „Božjo sodbo“ dokočnem razkol, ki preprečuje, da bi ta sodba Kajna dokončno izvrгла, ki torej junaka pripovedovalca še združuje in udeležuje v zločinskosti sveta, v našem romanu sodobni in pretekli Nemčiji. Če hočemo biti dostledni je v mnogih trenutkih ravno tista komponenta, ki se veže junaka na življenje. Vendar je junak preveč trmoglav, tako da prične ogrozati svojega brata v njegovem temelju, to je Lillian in pa njegovo ravnotežje v svetu.

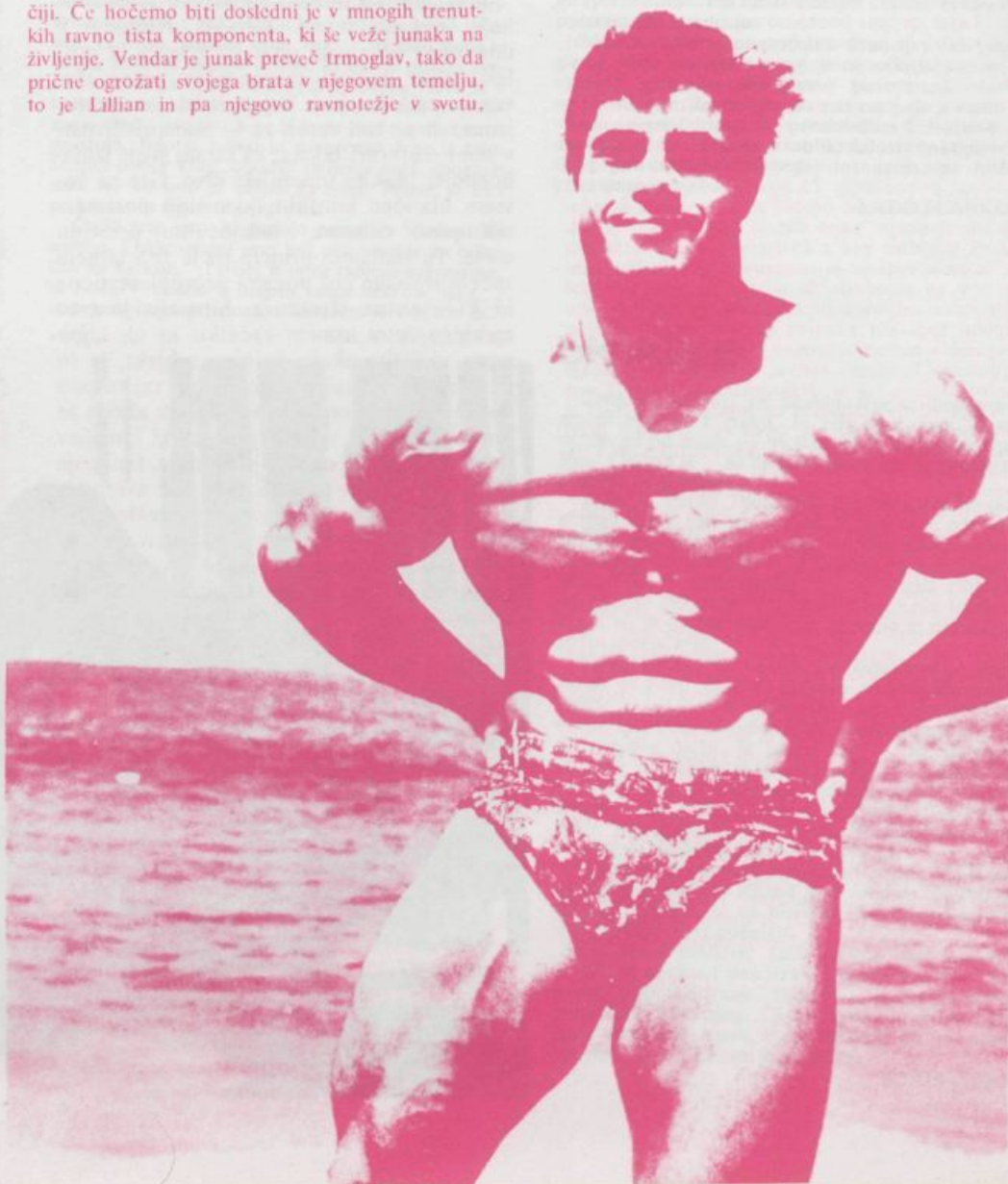
skratka nastane nevarnost, da bi ogrozil Wernerjev osnovni odnos do sveta. Zato je v Wernerjevem interesu, da ga odstrani. Prav v tem pa ga junak Kajn prehitil. Umor Abela tedaj pomeni dokončno prekinitve ravnotežja s svetom, junak se takoj znajde popolnoma sam sredi nevarnosti, je izgubljen, in kaže, da bo vsak trenutek likvidiran.

Kaj zdaj. Tretji stavek naj prikaže pot k razumevanju vsega in prenašanju vsega, modrost odpovedi. To poveličanje, ki prinaša človeškim dušam mir, je očitno prav pisanje, ki ga junak pripovedovalec piše v zaporu, je njegova izpoved, je vsa resnica kakor pravi. Njegovo sporočilo ga ohranja ločnega od sveta, junak pripovedovalec svet zdaj motri iz sebe vendar neudeležen, in tako piše svojo odrešitev. Vsa resnica nima časovnega zaporedja pripovedovalcu se kaže v svoji notranji logiki, ki jo razume sam, in ki je potrebna da trpeči duši prinese razumevanje. Zato je roman pisan v fabulativnih izsekih, ki niso v časovnem zaporedju, čeprav kljub temu da ni mogoče ničesar več popraviti. Na koncu je mir, je poveličana pesem ljudi, ki so rešeni vsega trpljenja, je tretji stavek Beethovnovske Devete simfonije, ki so jo igrali na očetovem grobu. Umor je pripeljal junaka Kajna blizu smrti in junak je zdaj rešen svoje borbe proti zlu. Pisanje pa je vsa resnica in ko ga bo sodišče prebralo, se bo dokončno odločilo, kdo bo zveličan in kdo bo zavržen.

Opomba: zaradi vsega naštetega je roman KJE JE TVOJ BRAT ABEL eden boljših prevedenih nemških romanov zadnjih let.

ALEKSANDER ZORN

^x V tem je glavna napaka Kratklega književnega eseja DVOJE SODOBNIH NEMŠKIH ROMANOV (Delo 21. novembra 1970) Andreja Inkreta, kjer pravi „Na koncu romana KJE JE TVOJ BRAZ ABEL se torej nič ne pojasni, še enkrat se odpre pogled nazaj, na prebrano (prehojeno) pot, a tu je samo pot, ki se na koncu ne odpira v nikakršen cilj.“ Kaj se odpira na koncu skuša biti razvidno iz našega mnenja. Med drugim pa je jasno, da je na koncu romana vedno konec in ne cilj, ta je namreč na začetku, sicer ne vidimo nobene možnosti da bi se junak kot „akter“ romana pričel gibati proti njemu. In če bi na koncu bil cilj, bi bil to srečni konec. Zdi se da je Inkretov zaključek v bližini zahtev teoretikov socialističnega realizma, ki zahtevajo junakovo zmago, ali pa pohod novim ciljem nasproti, kar zahteva konec pustolovskega romana.

V ŽABE

Cesa se oprijeti, kam seči po oporo v to mehko topljivo barjansko otočje? Kako skozi vrvenje uprizorjene, spojene v eno, nenehno intenzivno v mreži Strniševega teksta gibajoče se odrsko dogajanje? Kako skozi triumf te v dolgi odsotnosti skoraj pozabljene možnosti uspelega zlitja gledališko igrivega izraza z besedilom v eno, iz teksta, zanj in hkrati v sebi vzpenjajoče se soustvarjenje?

Vprašanja nikakor niso odvečna, potrebno in nujno je, da si jih ta nestrokovni gledališki zapis, ki naj se giblje predvsem v prostoru primerjave Strniševega teksta in Korunove postavitve, zastavi in ob njih zaživi vprašljivost lastnega početja. Le v tem samopreverjajočem se vračanju k sebi, bo ta zapis nemara le našel odnos, ki ne bo ne nasilje ne hvalnica, temveč pot v nek možni medsebojni odnos.

Nekaj ostaja, skoro neizbrisljivo se ohranja, morda celo stopnjuje v „vtis“, ki traja, ko se odrsko dogajanje konča, „impulz“, ki prerašča v iskanje odgovora tisočerm lebdečim vprašanjem. Kaj Zabe lahko so?

Postavljeno v mejo dveh svetov, v prostor navidezni možnosti prehajanja vsakdanje danega, se dogajanje sporošča v nenehnem vračanju k lastnim izvorom. Kategorije postanejo v tem svetu prosojne, navidez brez teže in kakor brezsnovno razpoložljive preoblikovanju. Trdno zasidrana v svetu metafizike, je ta mejna črta predvsem prostor prehajanja fizičnega v mamljivo negotovost občutenja metafizične razsežnosti sveta. Je prostor duše ali prostor za dušo, prostor, kjer se duše, skušanje duše lahko dogaja.

Duša, ki se tu preverja, je last ubogega Lazarja, je njegovo izneverjeno bistvo, saj drama začne s prihodom v krčmo, kamor je Lazar, ubog pismo- noša, skrenil, da bi povprašal po kraju, kamor so pisma naslovljena. Na tej poto opravljanja svojega poklica je Lazar zašel, izgubil je pot na katero ga njegovo bistvo (poklic) kliče in se predal vlogi go- sta, ki mu jo dodeljuje točaj. Z njim se hitro zbrati, mu zaupa tegobe, razkrije svoje v upanju temelječe življenje in lažnive sanje, ki mu to upa- nje izpolnjujejo. Ko se mu točaj razkrije kot Hudič, Lazar sprejme ponujeno mu pomoč, se tako še bolj oddaljuje lastnemu bistvu in postaja hudičevi volji razpoložljivo ono. V samoodpovedovanju pre- oblikovan, postaja v zapuščenju lastnega bistva nemočen udeleženec nekoga skrivnostnega obreda, v katerem po Hudičevi volji zapolni izpraznjeno življenje z življenjem v neko novo preteklost, ki je hkrati temelj za izpolnitev dotlej daljne, v upanju lebdeče prihodnosti. Za dosego le-te pa mora biti odpoved dokončna, odloči se mora vsemu doseda- njemu življenju, vsem kar je živel in kar je bil. Skozi magično igro z Evico se Lazarju razkrijeta samoprenevedanje in samoprevara, ki ju živi. Pah- njen v to razodetje se odloči za samomor kot dokončno odpoved preživetemu. Podobno usodo izpolni tudi kot Lazarus bogataš; preobrazbe se dogajajo v nekem nejasnem stanju na nivoju odpo- vedovanja lastnemu bistvu, bit samo pa puščajo nedotaknjeno, saj se dvakratna smrt, ki jo Lazar doživlja odvijata izključno na nivoju bistva. „Saj je sam hotel tako, da naj njega več ne bo,“ pravi Hudič. Tako razumljen je Lazar uborna snov v ro- kah lastnega bistva, bistva, ki ga je vodilo, a ga je izpustil in izdal, ga predal Hudiču, ki mu lahko šče kot lastnik tega najvišjega v polni meri zavлада.

Vprašanje seveda je, če je z opisanim, postopno razvijajočim se logičnim spraševanjem, moč raz- stavljati Strnišev besedilo. Ni namreč jasno, kaj naj bi v tem kontekstu storili s tistim delom, ki prinaša „razodetje“ kot razkritje Lazarjeve usode skozi položaj njegovih dveh „oblastnikov“. To ostaja tudi v uprizoritvi dokaj zamegljeno, nekako na stranski tir potisnjen monolog Hudiča in Evice. Če pregledamo Korunovo uprizoritev v svetlobi tega odlomka se izkaže, da ostaja dobršen del teksta odrsko nedotaknjen in neobarvan. Ob zamotanem prepletu možnosti, ki jih Strnišev tekst nosi, je seveda razumljivo, da je Korun svojo interpreta- cijo gradil na poudarku ene od komponent, ki jih tekst dejansko nosi ter jo dosledno izpeljano dvig- nil v nenehno odrsko živo pričujočnost. S tem je nekatere možnosti resda prikri, nikakor pa jih ni izbrisal, saj ostajajo tudi v konceptu njegove upri- zoritve potencialno prisotne. In morda vpisuje Korun prav s tako doseženo uspeho spojitvijo tek- sta in igre v eno, upravičenost stopnjevanja lastne odrsko žive prisotnosti.

JERNEJ NOVAK

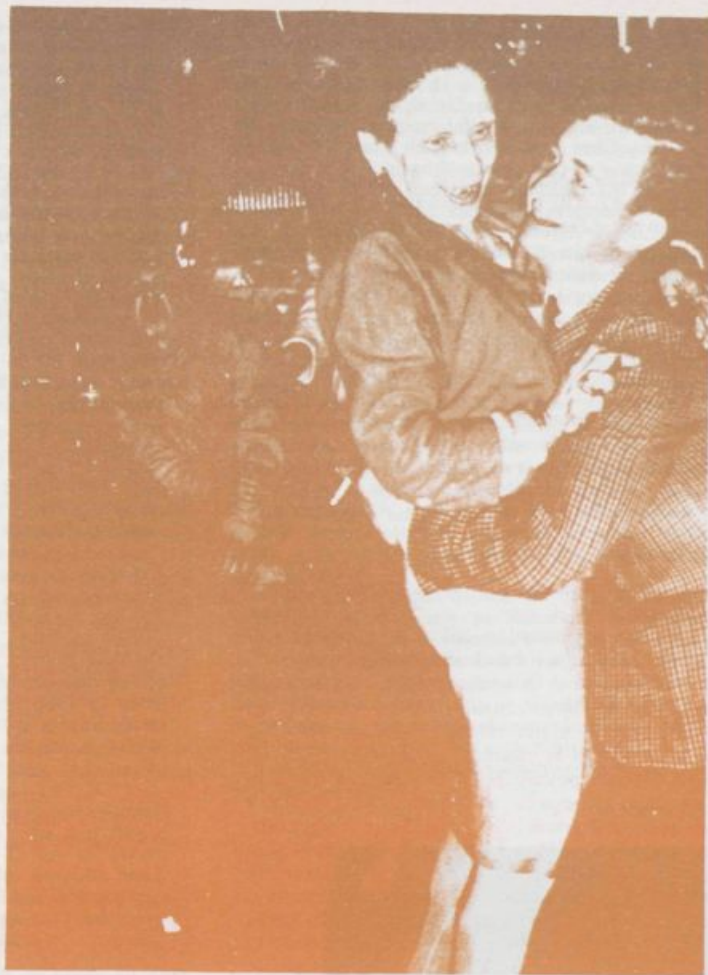
kovičeva tekma

Ob branju drugega Kovičevega proznega teksta, se bralec neprestano srečuje z nekim neugodnim občutkom. V delu se namreč mnogokrat pojavlja nekakšna blokada pripo- vedi, mesta, napolnjena z elementi, ki ne so- dijo v ogrodje teksta, banalnost, torej sestavi- vine, ki branje vseskozi motijo. Tako postaja knjiga razvlečeno, dolgočasno nedeljsko branje brez umetniške tendence.

Prav gotovo obravnavamo eno najslabših knjig zadnjih sezon. Ker ne dvomimo v umetniški potencial pisatelja Koviča in profesio- nalno resnost recenzentov znane slo- venske založbe, ki je knjigo izdala, se sprašu- jemo, ali ne tiči vzrok za te pomanjkljivosti v sami strukturi teksta, ki zaradi svoje izma- ličenosti blokira umetniški nivo. Gre za po- vsem klasičen konflikt, kjer stoji posamez- nik proti nekemu vladajočemu principu sveta. Ta vladajoči princip pa je že v samem začetku podan kot povsem neproblematična in koherentna struktura. Situacija je zato razvidna že v samem začetku in če kljub temu eksistira akcija in njen subjekt, je to nesporazum. Bralec zato v tej razkritosti dobro ve, da konflikta ni, da sta akcija in junak fikcija. V tej odtrganosti od temeljev poteka dogajanje na nivoju blodnje, fantazije in tako ne more izraziti prav nič avtentič- nega. V to praznino vdirajo opisi realnih do- godkov kot povsem drug, neskladen svet, ki deluje skrajno nekoherentno. Avtor tako greši, da so takšna mesta skrajno cenena, operira z banalno kritiko družbe in v svoji nedomišljenosti konstituira diletantsko smešen prostor, ki ne najde povezave s kon- kretnim svetom teksta. Z nastopom pred- stavnika vladajočega principa Brejcem se iz- vrši še neko nasilje, to je eksplicitno potrje- vanje že razkritega in neproblematičnega sveta z namenom ustvariti novo dilemo, ki se takoj kaže kot lažna. Vendar je junaka svet že požrl, njegova dejanja niso važna, izgine, zgrmi v nič. Dejanski konec se namreč izvrši že na začetku, s spopadoma na natečaju, ki je edini konkretni dogodek. Vse nadaljevanje je stvar osebne prizadetosti.

Tekst Tekma, s pridevkom roman je dobra šala založbe Obzorja.

JOŽE OSTERMAN

ARP

1960

Prebiva tu vila
iz Niniv
ali baby iz
Babilona?

Praznične vislice
iz slonove kosti.

Žene so zlato poslikale
roke in noge.
Možje nosijo vsi
dolgo brado
ki jo skrbno varujejo
v dragoceni
prosojni torbi
kot da bi bila zrel sadež
ki ga je treba braniti
pred požrešnimi insekti.

Dvoglavi popek

Za srečo sem pozabljev
neizmerno pozabljev.
Ni bila
pred dolgim časom
sfinga nekoč moja nevesta?
Nedavno sem jo spet
srečal pri Kairu.

Angeli
zvezde
in vrtnice

Šestletni deček
se izkaže s tem
da reši le žirafe
katerim je voda pri povodnji
segala že do gobca
in bi drugače utonila.

Odlikovanj presit invalid
sestavljen iz ogromnega milnega mehurčka
in lesene noge
začne brez vzroka
predrzo poskakovati.

In hruške brez možgan
in fakirji
ki so hoteli izigrati vse adute
so namesto tega postali
mesene lajne.

Iz nemščine prevedel
A. MEDVED

the generals show

Doživetje večera, ki je bil napovedan kot show Mladih levov, so bili The Generals Pop Jazz Trio. Sicer povprečnim basistom je ansambel osupnil publiko s koraj neverjetnim nivojem muziciranja. Zvezda je prav gotovo orglar, interpret, kakršnega v Ljubljani na tem instrumentu še nismo slišali, razen morda na katerem od jazz festivalov. Po konceptu oziroma slogovni opredelitvi malce spominja na ex-Nice Emersona; njegovo izvajanje kaže briljantno tehniko, inventivnost, subtilen izraz, čistost in dognanost tako v izpeljavi glasbenih (za) misli kot v interpretativnem pogledu (fraziranje), potem izvrstno poznavanje izraznega potenciala orgel (registri, pedal), skratka pravi virtuoz. Mojstrsko je izpeljal svoj solo, kjer je v obliki fuge nakazal najprej lastno misel, nato Odo radosti (temo iz finala Beethovne 9. simfonije) in efektno zaključil s prehodom v divjo, nebrzdano improvizacijo. Drugi odlični glasbenik v skupini je na bobnih Braco Doblekar: zelo visok nivo tehničnega znanja, občutek za fraziranje in cizeliranje, zlasti v nekaterih pasažah je blestel, medtem ko je bil Carli Novak na basu slabši. Zvrst in koncept te glasbe zahtevata dozorele glasbene osebnosti, ki so „obsojene na svobodo“, se pravi na samostojno oblikovanje glasbenega gradiva. Do neposrednega stika med (tremi) subjektivnimi nivoji prihaja samo ob občasnih (unisono) ritmičnih frazah ali ob kadencah, pa vendar konstituirajo koherentni muzikalni kompleks, determiniran z omenjenima kategorijama.

Mladi levi stagnirajo. Kljub nekaterim inventivno izvedenim kompozicijam in improvizacijam ostajajo trdno v sferi plesne, zabavne glasbe. Repertoarna politika, kakršni so spet zapadli zadnje čase, gotovo ne bo pripomogla k originalnosti in dvomim, da bi h kvaliteti. Kot navadno so bili boljši del ansambla pihalci. Na sploh so Levi po glasbenem znanju in najbrž tudi po tendencah precej heterogen ansambel. Vsiljuje se vprašanje, ali res nihče med njimi razen Ugrina, Podboja in včasih Repinca ne premore tehničnega znanja in invencijske moči za (kvalitetno) improvizacijo. Prijetno presenečenje je pripravil ansambel Delial. Skrbno izbran program in relativno inventivna, vitalna interpretacija (ta njihovi dobri točki poleg tehničnega znanja (zlasti v instrumentalni sekciji) in efektnih aranžerskih rešitev, posebno v vokalnih partih. Ansambla, ki sta začela in končala predstavo, sta tipični sliki slovenske (reproduktivne) pop glasbe: bolj (Jutro) ali manj (Minerve) slabi kopiji. Obema je moč očitati neenotnost koncepta in (pre)majhno tehnično znanje, čeprav nekateri posamezniki izstopajo.

Ponovno smo se prepričali o situaciji v naši pop glasbi, ki se večinoma omejuje na nekritično, največkrat tehnično nedognano posnemanje slavnejših vzorov. Za stanje, ko nas zasipajo z vsakovrstno „domačo glasbo“, proizvedeno kulturne industrije, in za reakcijo v obliki žalostnih kopij in (spet kulturnoindustrijskega) razbijanja, pa niso krivi samo izvajalci.

LADO PLANKO

igralca brez gledališča

INFORMACIJA

Simčičev Meeting je bil obred. Ker pa je bila njegova narava klic po osvoboditvi človeka, vrnitev k spontanemu in pozabljenemu, ga ne moremo imenovati predstava, oziroma: posvečenje. Srečanje se lahko dogodi le, če se čutimo, če torej zmagamo atomiziranost sveta in se zavedamo enotnosti, ki jo živimo.

Uro in pol pred „pričetkom“ srečanja razporedi Simčič na prazen prostor, obdan s stoli, v krog neprizgane sveče. Vmes majhno blazinico, poleg nje železno nakovalo, nekaj žeblijev, klešče in kladivo. Prosi nas za tišino. V medli svetlobi pričanja s koncentracijo. Morda četrta ure vztraja v joga položaju: stoji na glavi in ramenih. Ne sliši nas, ne vidi nas. Pridejo možje s televizije in ga zmotijo. Prižgejo reflektorje. Simčič pride v krog, prižge sveče in poje. Po nekajminutnem molku govori o vseljuskem boju, poziva k ljubezni, prijateljstvu, svobodi. Spet premor. Zdaj množica zvokov, ki jih proizvaja z udarjanjem po nakovalu. Žebliji, klešče, kladivo. Petje. Poveže vse prisotne s cvrnom. Ugasne sveče. „Konec.“ H krogu pride človek, prižge svečo, sedi in molči. Pride še drugi, pride še nekaj ljudi. Prižgejo sveče, sedijo ...

TRENUTEK

Prišli smo zaradi igralca, v začetku smo skupaj prezebali v mali dvorani Študentskega naselja.

Ne vem, kdaj natančno se je zgodilo. Najbrž potem, ko so previdno opazujoči ljudje s Televizije pogasili rezko bleščečo luč in so mali plamenčki sveč spet svobodno zaplapolali. Najbrž kako minuto ali koliko nemega časa potem.

Zgodilo se je. Srečanje. Ko sem se že začel daleč od sebe jeziti nase, nenehoma razrešujoč vprašanje, čemu ne morem sprejeti poziva, čemu ostajam prisoten le tako, z nekaterimi kosi svojega telesa. Hladen, zadržan, Malček sam. Takrat. Je bilo treba le odviti klobčič belega cvirna, ki nas je potem zvezal, ki smo ga čutili med prsti in okrog vratu in v katerem smo čutili gibanje neznanih rok in potezanje dlani, izvijajočih se iz teme na drugem koncu prostora. Bilo je lahko in preprosto, lepo je bilo. Stopili smo v krog, obudili življenje sveč, spoznali smo se, ko smo se prijeli za roke. Pesem je bila preko ust in cigareta je krožila.

Čutili smo igro, ki smo jo prinesli v Študentsko naselje. Enakovredni smo bili, naj smo se že odločali za karkoli. „Ta boj je upor tvojega organizma, ki hoče* v skladu z bitjem vsega neskončnega ... nedojemljivega prostora, v katerem je vse, kar je.“

*BITI

MILAN DEKLEVA

biciklisti

Življenje se vozi na biciklu. Vse se dogaja na zračni blazini, v zraku. Je više od našega. Ti se razlikuješ od mene po biciklu, imaš boljše, lepše. Ljubiva se – na biciklu. Bicikel je pripadnost, je način, je podloga.

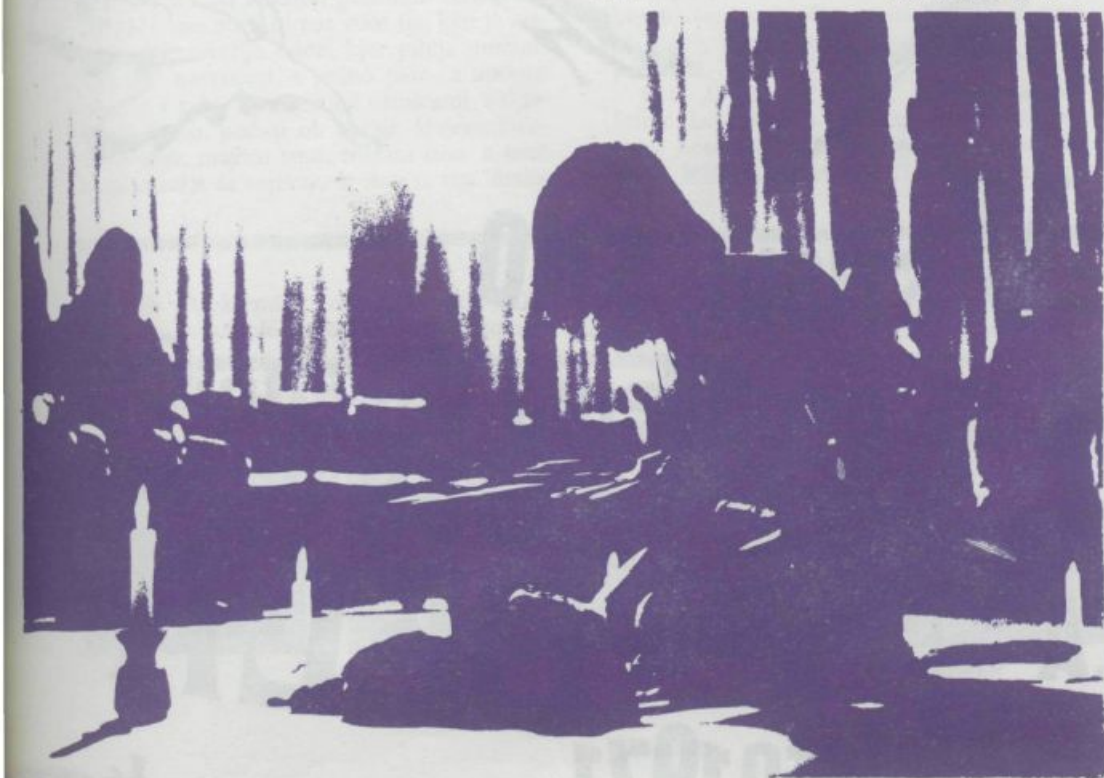
Tako je Puriša Djordjevič dvignil sporočilnost svojega filma nad tla, v zrak. S tem se je odvezal zgodbi, odvezal se je nivoju splošne povezanosti, racionalne kontinuitete, dogajanje je v neobveznosti. Vse je nivo poezije, je najčistejša filmska poezija. Je duhovita filmska poezija. Kolo torej ni vzrok ali posledica dogajanja, je samo in izključno način sporočanja.

Kolo, bicikel je najbolj individualistično prevozno sredstvo. Ostareli playboy nadomešča svojo ocvetelo mladost z mladostno, agresivno oblikovanim športnim avtomobilom. Avtomobil je postal del njegove osebe, je postal tudi – on. Ostareli playboy na biciklu je ostareli playboy, zadihan in rdeč v obraz od napornega vrtenja pedal. Vsi na kolesih torej obdržijo svoje značilnosti, svoje osebnosti. Komunisti so komunisti, Nemci Nemci, vojniki vojniki, hudobni hudobni, lepi lepi.

Grozljiv, in obenem hladen, je prizor obešanja ujetega partizana – izgubil je eksistenco, izgubil je tla pod nogami, ni na biciklu. Pod vešali stoji na trdem, lesenem trinožniku.

Ko nas Djordjevič tako dvigne, nas postavi „više“, je nesmisel omejevati njegovo poetično slikanje, pripovedovanje. Potrebno se mu je samo prepustiti, iti z njim. Čutiti lepoto in širino njegove domišljije, barve, ki jih slika po-platnu; užiti vso duhovitost, ki nam jo prepušča.

BORIS CIZEJ

FRICKING OUT

(po Stopu)

Ali Vas zanima filmski poklic?

Ali hočete pogledati v zakulisno delovanje in snovanje filmskega igralca? Njegovo pot od prvih začetniških korakov do najvišje slave in priljubljenosti?

Potem naročite takoj izvirno slovensko knjigo

Kako pridem k filmu?

ki izide koncem meseca januarja. Knjiga bo okusno opremljena. Vsebovala bo poleg vsestranskih navodil in pojasnil, ki jih potrebuje vsak filmski začetnik tudi slike slavnih igralcev inozemstva, pravtako pa tudi slike naših domačih umetnic, ki so se posvetile tej umetnosti.

Knjiga bo stala v broširani izdaji

Din 10,-

Pošiljala se bo samo onim, ki pošljejo denar unaprej, odnosno jo naroče po povzetju.

Da dobite knjigo čimprej, jo naročite takoj pri upravi slov. zabavnega lista

EKRAN

V STISKI, SMO

PRISILJENI, da SE odPOVemo Voščilnici za NOVO Leto in žELIMO Vsem VSE NAjboljše ZA PRAZNIK DELA leto 1971

Studentski list urejajo: Boris Cizej, Milan Dekleva, Kostja Gatnik, Jože Konec (glavni urednik), Andrej Medved, Marko Slodnjak, Jaša Zlobec, Aleksander Zorn (odgovorni urednik). Stalni sodelavci: Jernej Novak, Marjan Pungartnik, Janez Stergar, Andrej Ule. Fotografija: Tone Stojko. Lektor: Milan Jesih.

TRIBUNA - Izdaja IO SS ljubljanskih visokošolskih zavodov - Uredništvo in uprava: Ljubljana, Trg revolucije 1/II - telefon 21-280 - Tekoči račun: 501-8-78-1 - Celoletna naročnina za študente je 15 din, za druge 20 din - Tiska: Železniška tiskarna, Ljubljana, Moše Pijade 39 - Rokopisov in fotografij ne vračamo - Poština plačana v gotovini.